

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ ТА НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ І. І. МЕЧНИКОВА

ЕКОНОМІКО-ПРАВОВИЙ ФАКУЛЬТЕТ

КАФЕДРА ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ ДИСЦИПЛІН

ОСНОВИ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

ЕЛЕКТРОННІ МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
до практичних занять з навчальної дисципліни для здобувачів
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 081 «Право»

ОДЕСА
2023

УДК 349.6:061.1ЄС(072)
О-75

Укладач:

Толкаченко Олена Володимирівна, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільно-правових дисциплін Одеського національного університету імені І.І. Мечникова

Рецензенти:

Стрельцова Євдокія Джонівна, доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри загальноправових дисциплін та міжнародного права Одеського національного університету імені І.І. Мечникова.

Швидченко Ірина Георгіївна, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри екологічного права та контролю Одеського державного екологічного університету.

*Рекомендовано Вченою радою економіко-правового факультету
ОНУ імені І.І. Мечникова
(Протокол № 1 від 28 серпня 2023 р.)*

О-75 **Основи** екологічної політики Європейського Союзу [Електронний ресурс] : електронні методичні рекомендації до практичних занять з навчальної дисципліни для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 081 «Право» / уклад.: О. В. Толкаченко. – Одеса, 2023. – 102 с. – 1,3 МБ.

Методичні рекомендації розроблені для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти освітньо-професійної програми «Право», спеціальності 081 «Право» для опанування лекційного матеріалу, підготовки до практичних занять, оформленні робіт при самостійному виконанні завдань.

УДК 349.6:061.1ЄС(072)

ЗМІСТ

Вступ.....	4
Зміст навчальної дисципліни.....	6
Плани та методичні рекомендації для підготовки до практичних занять.....	12
Форми контролю, критерії оцінювання знань та розподіл балів, що отримують здобувачі.....	80
Питання до заліку з навчальної дисципліни.....	88
Список рекомендованих джерел.....	91

ВСТУП

Метою навчальної дисципліни «Основи екологічної політики Європейського Союзу» є підготовка до практичної та наукової діяльності висококваліфікованих фахівців-правознавців. Вивчення даного спеціального курсу спрямоване на усвідомлення здобувачами предмета, суб'єктного складу і особливостей політики в сфері екологічних відносин в країнах ЄС. В цьому курсі розглядаються питання, пов'язані з історією формування та становлення екологічного права ЄС, ознайомлення із системою екологічного законодавства ЄС (зокрема, із законодавством *acquis communautaire*), із основними пріоритетами екологічної політики та механізмом її реалізації, правовими способами захисту екологічних прав громадян в країнах ЄС.

Завдання навчальної дисципліни:

- надання здобувачам теоретичних знань про основні поняття та принципи екологічної політики ЄС, а також про предмет, метод, систему та джерела сучасного екологічного права ЄС;
- ознайомлення здобувачів із змістом основних пріоритетів екологічної політики ЄС та повноважень з розробки та прийняття вторинного права по захисту навколишнього середовища;
- надання здобувачам базових знань про норми екологічного права ЄС, про охорону і збереження окремих видів і об'єктів природи;
- формування у здобувачів базових знань про імплементацію екологічного права ЄС;
- визначення взаємодії екологічної політики ЄС та національного екологічної політики.

Вимоги до знань і умінь:

а) знати:

основні дефініції екологічної політики ЄС; поняття, цілі та принципи екологічної політики ЄС; класифікацію джерел права в ЄС; класифікацію

органів державного управління в ЄС; загальні засади щодо регулювання використання ГМО в Європі, участі Європейських країн у Картахенському протоколі; правові питання щодо захисту особливо охоронюваних територій, біорізноманіття, водних ресурсів, атмосферного повітря, озонового шару; загальні засади боротьби зі зміною клімату в ЄС; загальні питання щодо управління відходами в ЄС.

б) вміти: орієнтуватися в напрямках екологічної політики ЄС; володіти достатньо об'ємним матеріалом нормативно-правових актів ЄС в сфері екологічного права; орієнтуватися у міжнародних актах щодо охорони навколишнього природного середовища, що діють на території ЄС; орієнтуватися в особливостях правового регулювання окремих інститутів екологічного права в ЄС; на науковій основі організувати свою працю, володіти методами збору, зберігання і обробки (редагування) інформації, у тому числі і комп'ютерними, вживаними в сфері його професійній діяльності.

ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Змістовий модуль I. Теоретичні засади екологічного політики ЄС.

Тема 1. Характеристика екологічної політики ЄС. Етапи розвитку екологічної політики ЄС.

Основні засади екологічної політики і права ЄС. Формування екологічної стратегії ЄС. Основні цілі, пріоритети та принципи екологічної політики ЄС. Екологічні програми ЄС.

Компетенція держав-членів щодо захисту, підтримки і поліпшення навколишнього середовища. Основи повноважень з розробки та прийняття вторинного права по захисту навколишнього середовища.

Історичні передумови розвитку екологічної політики ЄС. Етапи розвитку екологічної політики ЄС. Екологічні програми ЄС. Характеристика основних інструментів ЄС з охорони довкілля.

Тема 2. Поняття, предмет та система екологічного права ЄС.

Розвиток екологічного права ЄС. Предметні сфери регулювання екологічного права ЄС. Поняття екологічного права ЄС. Система екологічного права Європейського союзу.

Передумови розвитку екологічного права ЄС. Етапи розвитку екологічного права ЄС. Предмет і поняття екологічного права ЄС. Система екологічного права Європейського союзу. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27.06.2014 р. Директива 2003/4/ЄС Європейського Парламенту і Ради від 28 січня 2003 р. про доступ громадськості до екологічної інформації.

Тема 3. Джерела екологічного права ЄС.

Джерела екологічного права ЄС - поняття та види. Первинні джерела екологічного права ЄС. Регламенти, директиви, рішення як вторинні джерела екологічного права ЄС: загальна характеристика та основні риси.

Рішення суду ЄС як джерело екологічного права ЄС. Міжнародні договори ЄС у сфері охорони довкілля. Доклад Світової комісії з питань навколишнього середовища та розвитку «Розвиток та міжнародне економічне співробітництво: проблеми довкілля».

Тема 4. Організаційна структура управління у сфері охорони довкілля.

Інституції ЄС, їх місце та функції у системі управління. Рада Європейського Союзу. Європейський Парламент. Європейська Комісія. Суд Європейських співтовариств. Європейський інвестиційний банк.

Уповноважений з прав людини Європейського союзу. Спеціальні органи ЄС у сфері охорони довкілля та раціонального використання природних ресурсів. Горизонтальне екологічне законодавство ЄС. Інституції ЄС та їх повноваження. Функції інституцій ЄС у системі управління. Міжурядові організації Європейського союзу.

Тема 5. Екологічні права та їх захист в межах ЄС.

Історія формування та закріплення екологічних прав у праві ЄС. Класифікація екологічних прав людини. Право на доступ до інформації. Право на участь у прийнятті рішень. Доступ до правосуддя. Конвенція 1998 року «Про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля».

Тема 6. Міжнародне співробітництво у сфері захисту довкілля.

Універсальні міжнародні організації з охорони навколишнього середовища. Регіональні міжнародні організації з охорони навколишнього середовища. Роль неурядових природоохоронних організацій. Поняття регіонального, субрегіонального співробітництва в сфері охорони

навколишнього середовища. Двосторонні угоди співробітництва з питань охорони довкілля. Регіональні та субрегіональні договори з охорони довкілля з участю України. Конвенції ООН з морського права 1982 року. Декларація про заснування Арктичної Ради 1996 р. Договір про Антарктику 1959 року.

Тема 7. Відповідальність за шкоду, нанесену навколишньому середовищу.

Види юридичної відповідальності за порушення екологічного законодавства ЄС. Предметна сфера застосування Директиви 2004/35/ЄС «Про екологічну відповідальність за попередження та ліквідацію наслідків завданої навколишньому середовищу шкоди» та Директиви 2008/99/ЄС «Про охорону навколишнього середовища кримінальним правом». Режими відповідальності за екологічним законодавством ЄС. Директива 2004/35/ЄС «Про екологічну відповідальність за попередження та ліквідацію наслідків завданої навколишньому середовищу шкоди». Директива 2008/99/ЄС «Про охорону навколишнього середовища кримінальним правом».

Змістовий модуль II. Загальна характеристика правового регулювання охорони, використання і відтворення окремих видів природних об'єктів та їх ресурсів в країнах Європейського союзу.

Тема 8. Екологічна політика у галузі попередження зміни клімату, охорони атмосферного повітря та озонового шару в країнах ЄС.

Стратегія ЄС із зміни клімату. Правове регулювання зменшення викидів парникових газів. Торгівля квотами. Альтернативні види енергії як засіб попередження зміни клімату.

Рамкова конвенція про зміну клімату 1992 р. Кіотський протокол 1997 р. Паризький договір. Конвенція про транскордонне забруднення повітря на великі відстані 1979 р. Віденська конвенція про охорону озонового шару

1985 р. Монреальський протокол щодо речовин, які руйнують озоновий шар
1987 р.

Вимоги щодо охорони атмосферного повітря. Охорона озонового шару в рамках ЄС. Вимоги законодавства ЄС щодо обмеження акустичного впливу з різних джерел.

Правове регулювання охорони озонового шару в рамках ЄС. Охорона озонового шару в рамках ЄС. Вимоги законодавства ЄС щодо обмеження акустичного впливу з різних джерел. Конвенція ООН про зміну клімату 1992 р. Директива 2010/75/ЄС про промислові викиди.

Тема 9. Правова охорона водних ресурсів в ЄС. Екологічна політика ЄС щодо правової охорони підземних та питних вод від забруднення.

Система водного законодавства ЄС - загальна характеристика. Основні принципи водної політики ЄС. Вимоги законодавства щодо якості води для купання. Управління ризиками затоплення.

Міжнародне співробітництво у сфері спільного використання транскордонних водотоків. Регіональні угоди по захисту морського середовища від забруднення. Конвенція про співробітництво щодо охорони і сталого використання ріки Дунай 1994 року. Директива 2000/60/ЄС Європейського Парламенту та Ради «Про встановлення рамок діяльності Співтовариства в галузі водної політики» (Водна Рамкова Директива).

Вимоги законодавства щодо якості питної води. Правовий режим використання та охорони вод від забруднення. Глобальна рамкова конвенція про право на воду. Програма «Вода для життя». Очистка міських стічних вод.

Тема 10. Екологічна політика ЄС у галузі охорони біологічного різноманіття.

Концепція біологічного різноманіття. Збереження природних середовищ існування в Європі. Правове регулювання торгівлі видами дикої флори та фауни. Збереження біорізноманіття in-situ та ex-situ.

Конвенція про біологічне різноманіття 1992 р. Картехенський протокол з біобезпеки 2000 р. Рамсарська конвенція про водно-болотні угіддя, що мають міжнародне значення головним чином як середовища існування водоплавних птахів. Протокол Монтре. Протокол регулювання доступу до генетичних ресурсів та спільного використання на справедливій і рівній основі вигод від їх застосування 2010 р. «Лісові принципи» і боротьба зі збелісінням. Принципи лісівництва 1992 року.

Тема 11. Політика ЄС у сфері охорони земель.

Політика і право ЄС з питань, що стосуються захисту земель. Контроль за антропогенним впливом на ґрунти. Тематична стратегія захисту ґрунтів.

Ґрунтова стратегія (Soil Strategy). Основа ґрунтової директиви (Soil Framework Directive р – SFD). Директива 86/278/ЄЕС про охорону навколишнього природного середовища та ґрунтів при використанні у сільському господарстві осадів стічних вод.

Тема 12. Екологічна політика ЄС в галузі поводження з генетично-модифікованими організмами.

Поняття генетично модифікованих організмів. Правове регулювання використання генетично-модифікованих організмів на універсальному рівні. Правове регулювання використання генетично-модифікованих організмів у вторинному праві ЄС. Вимоги щодо здійснення діяльності пов'язаної із використанням ГМО.

Директива №2001/18/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 12 березня 2001 року про вивільнення у навколишнє середовище генетично модифікованих організмів і про скасування Директиви Ради 90/220 / ЄЕС. Директива Ради №87/357/ЄЕС від 25 червня 1987 року про зближення законодавств держав-членів, щодо товарів, які не відповідають їх зовнішнім виглядом і становлять загрозу для здоров'я та безпеки споживачів. Регламент Ради (ЄС) №870 / 2004 від 24 квітня 2004 року, який засновує програму

Співтовариства щодо збереження, характеристики, збору і використання генетичних ресурсів в сільському господарстві, і скасовує Регламент (ЄС) №1467 / 94.

Тема 13. Екологічна політика ЄС в галузі поводження з відходами.

Поняття відходів в праві ЄС. Правове регулювання поводження із специфічними категоріями відходів. Правове регулювання операцій поводження з відходами. Правове регулювання утилізації та видалення відходів. Правове регулювання поводження із небезпечними відходами.

Міжнародні договори у сфері контролю за транскордонним перевезенням небезпечних відходів. Біобезпека та небезпечні відходи. Директива Ради 1999/31/ЄС від 26 квітня 1999 р. про захоронення відходів (Директива щодо звалищ). Директива 2008/98/ЄС про відходи та скасування деяких директив. Регламент 1013/2006 про транспортування відходів. Директива 2006/66/ЄС про батареї та акумулятори та відходи батарейок й акумуляторів, що містять певні небезпечні речовини.

Тема 14. Правова охорона особливо охоронюваних територій та об'єктів у межах ЄС.

Правова охорона територій природно-заповідного фонду. Міжнародне співробітництво у сфері збереження лісових ресурсів. Правовий режим збереження середовищ існування тваринного і рослинного світу в екологічному праві ЄС. Міжнародно-правове регулювання торгівлі видами фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення. «Лісові принципи» і боротьба зі збезлісінням. Рамсарська конвенція про водно-болотні угіддя, що мають міжнародне значення, головним чином як середовища існування водоплавних птахів. Принципи лісівництва 1992 року.

ПЛАНИ ТА МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Змістовий модуль I. Теоретичні засади екологічної політики ЄС

Практичне заняття 1

Тема 1. Характеристика екологічної політики ЄС. Етапи розвитку екологічної політики ЄС

Розгляд теоретичних питань

1. Формування екологічної політики ЄС.
2. Основні цілі, пріоритети екологічної політики ЄС.
3. Принципи екологічної політики ЄС.
4. Компетенція держав-членів щодо захисту, підтримки і поліпшення навколишнього середовища.

Теми рефератів

1. Програма LIFE +.
2. Правове регулювання сталого розвитку в ЄС.
3. Маастрихтський договір 1992 року та утворення Європейського Союзу.

Питання для самостійного вивчення здобувачами при підготовці до практичного заняття

1. Компетенція держав-членів щодо захисту, підтримки і поліпшення навколишнього середовища.
2. Основи повноважень з розробки та прийняття вторинного права по захисту навколишнього середовища.
3. Основні екологічні виклики і загрози сучасності.
4. Розвиток становлення та прийняття екологічних програм ЄС.

Методичні рекомендації до вивчення питань теми 1

В межах вивчення даної теми здобувачі мають розглянути основні цілі екологічної політики ЄС, основні нормативно-правові акти, якими врегульовано відносини у сфері захисту та охорони навколишнього середовища ЄС.

Здобувачі мають знати, що принципи містять абстрактні положення, більшість з яких виникли не в рамках міжнародного права, а в національному праві чи в екологічному праві ЄС. Принципи права Європейського Союзу – це головні основи даної правової системи, які визначають зміст правотворчої, правозастосовчої і правоохоронної діяльності Союзу в цілому і його держав-членів зокрема.

Традиційно принципи можна поділити на загальні та спеціальні. До спеціальних принципів екологічної політики ЄС відносять: принцип розширеної відповідальності, принцип профілактики та попередження, принцип справедливості між поколіннями, принцип інтеграції, принцип сталого розвитку, принцип диференційованої відповідальності, принцип участі та інформування громадян.

Розглядаючи питання даної теми, здобувачі повинні звернути увагу на процес формування екологічної політики ЄС та етапи розвитку, яких на сьогоднішній день нараховують шість.

При розгляді компетенцій ЄС щодо захисту, підтримки і поліпшення навколишнього середовища здобувачі мають розрізняти поняття «компетенція Європейського Союзу» від поняття компетенції держав. У цьому випадку слід розрізняти сферу компетенції різних рівнів: 1. виключна компетенція ЄС (коли питання регулюються тільки на рівні Європейського Співтовариства), 2. виключна компетенція держав-членів (коли питання регулюються лише державами-членами), 3. спільна компетенція ЄС і держав-членів (коли питання регулюються як на рівні Європейського Співтовариства, так і на рівні держав-членів).

Беручи до уваги складну внутрішню організацію Європейського Союзу, його компетенцію здобувачам слід аналізувати для кожної “опори” окремо (1 опора – Європейські Співтовариства: соціально-економічна сфера; 2 опора – Спільна політика закордонних справ і безпеки: зовнішньополітична сфера; 3 опора – Співробітництво у сфері правосуддя та внутрішніх справ: правоохоронна сфера), а також для кожної окремої галузі.

Для написання доповіді здобувачі мають проаналізувати Програма LIFE +. Визначити правове регулювання сталого розвитку в ЄС, а також дослідити Маастрихтський договір 1992 року та утворення Європейського Союзу.

Джерела, рекомендовані до вивчення теми

Нормативно-правові акти

1. Всесвітня хартія природи 1982 р. Прийнята Резолюцією 37/7 на сорок восьмому пленарному засіданні тридцять сьомий сесії Генеральної Асамблеї ООН. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_453#Text.
2. Декларація Конференції ООН з проблем навколишнього середовища людини 1972 р. (м. Стокгольм). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_454#Text.
3. Декларація про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин і співробітництва між державами відповідно до статуту Організації Об'єднаних Націй 1970 р. Прийнята Резолюцією +2625 (XXV) на пленарному засіданні Генеральної Асамблеї ООН. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_569#Text.
4. Практика Європейського суду з прав людини. Рішення. Коментарі: Український портал практики Європейського суду з прав людини. URL: <http://eurocourt.in.ua/>.
5. Про право міжнародних договорів: Віденська Конвенція 1969 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_118.

Основна література

1. Ладиченко В.В. Екологічна політика і право ЄС: Навчальний посібник / В.В. Ладиченко, І.В. Гиренко, Л.О. Головка, В.А. Вітів. К.: Видавничий центр НУБіП України. 2019. 363 с. URL: <https://ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/project-result-content/ead800f4-e35a-445d-bb1b>.
2. Основи права Європейського Союзу: підручник / [Л.І. Адашис, Т.М. Анакіна, С.М. Вихрист та ін.]; за заг. ред. Т. Л. Сироїд; Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. 2-ге вид., перероб. і допов. Харків: Право, 2020. 590 с. URL: https://profbook.com.ua/index.php?route=product/product/download&product_id=5133&download_id=1169.
3. Право Європейського Союзу: підручн. / [Р.А. Петров (кер.авт.кол.), А.О. Вакуленко, Ван Елсуwege П. та ін.] за ред. Р.А. Петрова. Вид. 9-е, змінене і допов. Харків: Право, 2010. 442 с. URL: <https://intrel.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/09/Pravo-ievropeyskoho-soiuzu.pdf>.

Додаткова література

1. Березовська І. А. Угоди про асоціацію в Європейському Союзі. Актуальні проблеми міжнародних відносин. Випуск 121 (частина І). 2014. URL: <http://journals.iir.kiev.ua/index.php/apmv/article/viewFile/2385/2118>.
2. Малик Я.Й. Угода про асоціацію Україна – ЄС як шлях реформування українського суспільства. Демократичне врядування. 2013. Вип.11. URL: http://www.lvivacademy.com/vidavnitstvo_1/visnik11/fail/Malyk.pdf.
3. Національна стратегія наближення (апроксимації) законодавства України до права ЄС у сфері охорони довкілля. Київ. 2015. URL: https://mepr.gov.ua/files/docs/draft_NAS_FEB2015.pdf.
4. Труш О.О. Формування та реалізація спільної екологічної політики Європейського Союзу в умовах сучасних інтеграційних процесів / О.О. Труш, М.В. Андрієнко, Г.А. Ломовських // Державне управління. 2014. № 1. URL: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/ebook/db/2014-1/doc/4/05.pdf>.

Практичне заняття 2

Тема 2. Поняття, предмет та система екологічного права ЄС

Розгляд теоретичних питань

1. Передумови розвитку екологічного права ЄС.
2. Етапи розвитку екологічного права ЄС.
3. Предмет і поняття екологічного права ЄС.
4. Система екологічного права Європейського союзу.

Теми рефератів

1. Програми дій з навколишнього середовища.
2. Ринкові інструменти екологічної політики ЄС.
3. Перспективи відносин України з ЄС. Угода про асоціацію.

Питання для самостійного вивчення здобувачами при підготовці до практичного заняття

Аналіз законодавства Європейського союзу:

- Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27.06.2014 р.
- Директива 2003/4/ЄС Європейського Парламенту і Ради від 28 січня 2003 р. про доступ громадськості до екологічної інформації.

Методичні рекомендації до вивчення питань теми 2

Розглядаючи питання даної теми, здобувачі мають проаналізувати етапи розвитку екологічного права ЄС, починаючи з 1951 року, коли шість держав-учасниць — Франція, Італія, Бельгія, Нідерланди, Люксембург та ФРН — створили Європейське об'єднання вугілля і сталі, і закінчуючи Восьмою Програмою дій з навколишнього середовища, яка розрахована до 2030 року.

Предметні сфери регулювання європейського права навколишнього середовища — це ті питання, стосовно яких Європейський Союз здійснює свою політику і правове регулювання у сфері навколишнього середовища.

Треба зазначити, що немає однієї точки зору щодо поділу на предметні сфери регулювання екологічного права ЄС. У Збірнику законодавства з навколишнього середовища Європейського Співтовариства, що є офіційним виданням Європейського Союзу, виділяються такі предметні сфери:

- охорона певних елементів довкілля (ґрунтів, водних ресурсів, флори та фауни, природних середовищ існування та ін.)
- запобігання забрудненню (шумове забруднення, атмосферне забруднення, зміна клімату та ін.)
- раціональне використання природних ресурсів
- екологічна безпека (оцінка впливу на навколишнє середовище; стандарти якості; ГМО та ін.)
- захист екологічних прав людини (право на екологічну інформацію, право на доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля, право на участь громадянськості)
- міжнародні питання та міжнародне співробітництво.

Здобувачі, вивчаючи питання цієї теми, мають дати визначення європейського права навколишнього середовища, під яким слід розуміти сукупність норм і принципів європейського права, що регулюють відносини між його суб'єктами з питань, які стосуються навколишнього середовища. Правове регулювання питань, що стосуються навколишнього середовища, у державах-членах здійснюється за допомогою норм національного, європейського та міжнародного права.

Досліджуючи систему екологічного права Європейського союзу, здобувачі мають знати, що Європейське право у широкому розумінні – це сукупність правових положень, визначених в актах європейських міжнародних організацій, тобто це регіональне міжнародне право, а також загальні принципи права, норми національних правових систем європейських країн.

Європейське право у вузькому розумінні – це сукупність правових норм, які містяться в актах Європейського Співтовариства і Європейського Союзу.

Предметом правового регулювання права ЄС є суспільні відносини, що сформувалися в процесі комплексної інтеграції європейських держав, а також ті суспільні відносини, що потребують створення, зміни чи розвитку з метою оптимізації інтеграції в межах ЄС. У більш детальному викладі сукупність елементів правової системи може виглядати таким чином: позитивне право; правові акти як зовнішній вираз норм права; керівні інституції, що здійснюють правову політику; судова та інша юридична практика; механізм правового регулювання; правореалізаційний процес (включаючи акти застосування і тлумачення; права, свободи і обов'язки громадян (право в суб'єктивному значенні); система функціонуючих у суспільстві правовідносин; законність і правопорядок; правова ідеологія (правосвідомість, юридичні доктрини, теорії, правова культура тощо); суб'єкти права (індивідуальні і колективні); системні зв'язки, які забезпечують єдність, цілісність та стабільність системи; інші правові явища (юридична відповідальність, правосуб'єктність, правовий статус, законні інтереси тощо).

Для написання доповіді здобувачі мають дослідити Програми дій з навколишнього середовища, проаналізувати ринкові інструменти екологічної політики ЄС та розглянути перспективи відносин України з ЄС. Також здобувачі мають розглянути Угоду про асоціацію та дати їй певну оцінку.

Джерела, рекомендовані до вивчення теми

Нормативно-правові акти

1. Розвиток і міжнародне економічне співробітництво: проблеми навколишнього середовища: Доповідь Всесвітньої комісії щодо питань навколишнього середовища і розвитку. URL: <http://www.un.org/ru/ga/pdf/brundtland.pdf>.

2. Про право міжнародних договорів: Віденська Конвенція 1969 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_118.

3. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27.06.2014 р. URL: http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=246581344.

Основна література

4. Ладиченко В.В. Екологічна політика і право ЄС: Навчальний посібник / В.В. Ладиченко, І.В. Гиренко, Л.О. Головка, В.А. Вітів. К.: Видавничий центр НУБіП України. 2019. 363 с. URL: <https://ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/project-result-content/ead800f4-e35a-445d-bb1b>.

5. Основи права Європейського Союзу: підручник / [Л.І. Адашис, Т.М. Анакіна, С.М. Вихрист та ін.]; за заг. ред. Т. Л. Сироїд; Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. 2-ге вид., перероб. і допов. Харків: Право, 2020. 590 с. URL: https://profbook.com.ua/index.php?route=product/product/download&product_id=5133&download_id=1169.

6. Право Європейського Союзу: підручн. / [Р.А. Петров (кер.авт.кол.), А.О. Вакуленко, Ван Елсуwege П. та ін.] за ред. Р.А. Петрова. Вид. 9-е, змінене і допов. Харків: Право, 2010. 442 с. URL: <https://intrel.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/09/Pravo-ievropeyskoho-soiuzu.pdf>.

Додаткова література

1.Березовська І. А. Угоди про асоціацію в Європейському Союзі. Актуальні проблеми міжнародних відносин. Випуск 121 (частина І). 2014. URL: <http://journals.iir.kiev.ua/index.php/apmv/article/viewFile/2385/2118>.

2.Малик Я.Й. Угода про асоціацію Україна – ЄС як шлях реформування українського суспільства. Демократичне врядування. 2013. Вип.11. URL: http://www.lvivacademy.com/vidavnitstvo_1/visnik11/fail/Malyk.pdf.

3. Національна стратегія наближення (апроксимації) законодавства України до права ЄС у сфері охорони довкілля. Київ. 2015. URL: https://mepr.gov.ua/files/docs/draft_NAS_FEB2015.pdf.

4. Толкаченко О.В. Принципи сучасного міжнародного екологічного права: теоретичний аспект. Четверті юридичні диспути з актуальних проблем приватного права, присвячені пам'яті Є.В.Васьковського: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Одеса, 16 травня 2014 р.). Одеса: Астропринт, 2014. С.276-279.

5. Толкаченко Олена. Право на сприятливе навколишнє середовище в законодавстві України та інших держав / О. Толкаченко // *Ukraina po Rewolucji Godności. Prawa człowieka – tożsamość narodowa*, Uniwersytet Łódzki, Bookmarked Publishing & Editing, Łódź-Olsztyn 2017, 262 s.

Практичне заняття 3

Тема 3. Джерела екологічного права ЄС

Розгляд теоретичних питань

1. Поняття джерел екологічного права ЄС.
2. Види джерел екологічного права ЄС.
3. Рішення суду ЄС як джерело екологічного права ЄС.
4. Міжнародні договори ЄС у сфері охорони довкілля.

Теми рефератів

1. Повноваження Європейського Союзу в сфері охорони навколишнього середовища.
2. Основні предметні сфери регулювання європейського права навколишнього середовища.
3. Проблеми з імплементацією законодавства ЄС у сфері охорони довкілля в державах-членах та можливі шляхи вирішення.

Питання для самостійного вивчення здобувачами при підготовці до практичного заняття

Аналіз законодавства Європейського союзу:

- Доповідь Всесвітньої комісії з питань довкілля та розвитку «Розвиток та міжнародне економічне співробітництво: проблеми довкілля».
- Конвенція 1998 року «Про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля».

Методичні рекомендації до вивчення питань теми 3

При вивченні питань цієї теми, здобувачі мають знати, що Європейський Союз та Європейські Співтовариства діють на основі установчих договорів, які були вироблені та підписані державами-членами на основі міжнародного права. Тим не менше, їх положення стосуються не лише держав-членів, але і їх громадян. Норми, закріплені в установчих договорах та в договорах, що їх доповнюють, отримали назву первинного права.

До первинного права, перш за все, відносять три установчих договори, на основі яких були створені Європейські Співтовариства:

- Паризький договір 1951 року про заснування Європейського Об'єднання Вугілля і Сталі,
- два Римські договори 1957 року про заснування Європейського Економічного Співтовариства (згодом Європейського Співтовариства) та Євратому, а також Маастрихтський договір про заснування Європейського Союзу 1992 року.

Здобувачі повинні усвідомлювати, що норми первинного права мають вищу юридичну силу, порівняно з нормами вторинного права. Вони встановлюють цілі, завдання, принципи, сферу компетенції Європейського Союзу та Європейських Співтовариств, порядок створення та

функціонування органів й інституцій, визначають характерні риси європейського права.

Треба зазначити, що на основі первинного права органи Європейського Союзу приймають норми вторинного права.

До норм вторинного права ЄС належать директиви, регламенти, рішення, рекомендації та висновки. Стаття 249 Договору про заснування Європейського Співтовариства передбачає, що “для виконання своїх завдань та згідно з положеннями цього Договору, Європейський Парламент спільно з Радою, Рада і Комісія приймають регламенти, директиви і рішення та дають рекомендації й висновки”.

Отже, акти вторинного права приймаються органами Європейського Союзу на основі установчих договорів і є похідними, вторинними нормами відносно установчих договорів.

Здобувачі мають знати, що у Європейському Союзі гостро стоїть проблема з імплементацією та застосуванням на практиці прийнятого законодавства. Для покращення імплементації було введено систему звітування держав-членів щодо імплементації директив. Держави-члени зобов’язані кожні три роки подавати Європейській Комісії звіт про прогрес, досягнутий в імплементації директив для кожного конкретного сектора.

При розгляді питань цієї теми, здобувачі повинні знати, що особливість прецедентного права Європейського Союзу полягає в тому, що в установчих договорах немає положень, які прямо вповноважують суди встановлювати нові норми права. Суди створюють нові правові норми шляхом тлумачення чинних норм під час розгляду конкретних справ.

Найважливіша особливість судових прецедентів полягає в їх юридичній силі. Це дуже важливо у тих випадках, коли мова йде про тлумачення установчих актів, даних Судом, та при прийнятті рішень щодо запитів національних судових установ, які розглядаються на основі преюдиційної процедури.

Здобувачі мають розуміти, що міжнародні договори утворюють особливу групу джерел європейського права. У міжнародних договорах закріплюються зобов'язання Європейських Співтовариств, Європейського Союзу та їх держав-членів на міжнародній арені.

Угоди, підписані Співтовариствами з третіми державами та міжнародними організаціями, є зовнішніми джерелами, правове положення яких визначається, головним чином, нормами міжнародного права.

Для написання доповіді здобувачі мають дослідити повноваження Європейського Союзу в сфері охорони навколишнього середовища. Також здобувачам необхідно дослідити основні предметні сфери регулювання європейського права навколишнього середовища та проблеми з імплементацією законодавства ЄС у сфері охорони довкілля в державах-членах та можливі шляхи вирішення.

Джерела, рекомендовані до вивчення теми

Нормативно-правові акти

1. Розвиток і міжнародне економічне співробітництво: проблеми навколишнього середовища% Доповідь Всесвітньої комісії щодо питань навколишнього середовища і розвитку. URL: <http://www.un.org/ru/ga/pdf/brundtland.pdf>.
2. Йоганнесбурзька декларація зі сталого розвитку 2002 р. URL: http://un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/decl ...
3. Порядок денний на XXI століття 1992 р. (Ріо-де-Жанейро). URL: http://un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/agenda21.
4. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27.06.2014 р. URL: http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=246581344.

Основна література

7. Ладиченко В.В. Екологічна політика і право ЄС: Навчальний посібник / В.В. Ладиченко, І.В. Гиренко, Л.О. Головка, В.А. Вітів. К.: Видавничий центр НУБіП України. 2019. 363 с. URL: <https://ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/project-result-content/ead800f4-e35a-445d-bb1b>.
8. Основи права Європейського Союзу: підручник / [Л.І. Адашис, Т.М. Анакіна, С.М. Вихрист та ін.]; за заг. ред. Т. Л. Сироїд; Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. 2-ге вид., перероб. і допов. Харків: Право, 2020. 590 с. URL: https://profbook.com.ua/index.php?route=product/product/download&product_id=5133&download_id=1169.
9. Право Європейського Союзу: підручн. / [Р.А. Петров (кер.авт.кол.), А.О. Вакуленко, Ван Елсуwege П. та ін.] за ред. Р.А. Петрова. Вид. 9-е, змінене і допов. Харків: Право, 2010. 442 с. URL: <https://intrel.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/09/Pravo-ievropeyskoho-soiuzu.pdf>.

Додаткова література

1. Березовська І. А. Угоди про асоціацію в Європейському Союзі. Актуальні проблеми міжнародних відносин. Випуск 121 (частина І). 2014. URL: <http://journals.iir.kiev.ua/index.php/apmv/article/viewFile/2385/2118>.
2. Малик Я.Й. Угода про асоціацію Україна – ЄС як шлях реформування українського суспільства. Демократичне врядування. 2013. Вип.11. URL: http://www.lvivacademy.com/vidavnitstvo_1/visnik11/fail/Malyk.pdf.
3. Національна стратегія наближення (апроксимації) законодавства України до права ЄС у сфері охорони довкілля. Київ. 2015. URL: https://mepr.gov.ua/files/docs/draft_NAS_FEB2015.pdf.
4. Толкаченко О.В. Природоохоронні аспекти в Конвенції ООН з морського права 1982 року. Правова держава. Одеса. № 22. 2016. С. 144-149.

Практичне заняття 4

Тема 4. Організаційна структура управління у сфері охорони довкілля

Розгляд теоретичних питань

1. Інституції ЄС, їх місце та функції у системі управління.
2. Уповноважений з прав людини Європейського союзу.
3. Спеціальні органи ЄС у сфері охорони довкілля та раціонального використання природних ресурсів.
4. Горизонтальне екологічне законодавство ЄС.

Теми рефератів

1. Особливості законодавства ЄС у сфері охорони довкілля.
2. Принципи європейського права навколишнього середовища.
3. Повноваження Суду Європейських Співтовариств.

Питання для самостійного вивчення здобувачами при підготовці до практичного заняття

1. Інституції ЄС та їх повноваження.
2. Функції інституцій ЄС у системі управління.
3. Міжурядові організації Європейського союзу.

Методичні рекомендації до вивчення питань теми 4

Вивчаючи питання цієї теми, здобувачі мають розуміти систему і функції органів ЄС у сфері охорони довкілля, до яких відносяться: Рада Європейського Союзу, Європейський Парламент, Європейська Комісія, Суд Європейських Співтовариств, Омбудсмен Європейського Союзу, Європейський інвестиційний банк.

При дослідженні окреслених питань здобувачі мають вивчити компетенції і повноваження спеціальних органів ЄС у сфері охорони навколишнього середовища, до яких входять: Європейське агентство з навколишнього середовища, Мережа Європейського Союзу для імплементації та застосування права навколишнього середовища, Європейський

консультативний форум з навколишнього середовища і сталого розвитку, Європейська консультативна рада з навколишнього середовища.

Для написання доповіді здобувачі мають дослідити особливості законодавства ЄС у сфері охорони довкілля, вивчити принципи європейського права навколишнього середовища, а також проаналізувати повноваження Суду Європейських Співтовариств.

Джерела, рекомендовані до вивчення теми

Нормативно-правові акти

1. Декларація Конференції ООН з проблем навколишнього середовища людини 1972 р. (м. Стокгольм). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_454#Text.
2. Декларація Ріо-де-Жанейро з навколишнього середовища і розвитку 1992 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_455#Text.
3. Йоганнесбурзька декларація зі сталого розвитку 2002 р. URL: [http://un.org>ru/documents/decl_conv/declarations/decl ...](http://un.org>ru/documents/decl_conv/declarations/decl...).
4. Конвенція ООН з морського права (UNCLOS) 1982 р. (м. Монтего-Бей, Ямайка). URL: [http:// search.ligazakon.ua>l_doc2.nsf/link1/MU82K23R.html](http://search.ligazakon.ua>l_doc2.nsf/link1/MU82K23R.html).
5. Порядок денний на XXI століття 1992 р. (Ріо-де-Жанейро). URL: http://un.org>ru/documents/decl_conv/conventions/agenda21.
6. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27.06.2014 р. URL: http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=246581344.

Основна література

10. Ладиченко В.В. Екологічна політика і право ЄС: Навчальний посібник / В.В. Ладиченко, І.В. Гиренко, Л.О. Головка, В.А. Вітів. К.: Видавничий центр НУБіП України. 2019. 363 с. URL: <https://ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/project-result-content/ead800f4-e35a-445d-bb1b>.

11. Основи права Європейського Союзу: підручник / [Л.І. Адашис, Т.М. Анакіна, С.М. Вихрист та ін.]; за заг. ред. Т. Л. Сироїд; Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. 2-ге вид., перероб. і допов. Харків: Право, 2020. 590 с. URL: https://profbook.com.ua/index.php?route=product/product/download&product_id=5133&download_id=1169.
12. Право Європейського Союзу: підручн. / [Р.А. Петров (кер.авт.кол.), А.О. Вакуленко, Ван Елсуwege П. та ін.] за ред. Р.А. Петрова. Вид. 9-е, змінене і допов. Харків: Право, 2010. 442 с. URL: <https://intrel.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/09/Pravo-ievropeyskoho-soiuzu.pdf>.

Додаткова література

- 1.Березовська І. А. Угоди про асоціацію в Європейському Союзі. Актуальні проблеми міжнародних відносин. Випуск 121 (частина І). 2014. URL: <http://journals.iir.kiev.ua/index.php/apmv/article/viewFile/2385/2118>.
- 2.Національна стратегія наближення (апроксимації) законодавства України до права ЄС у сфері охорони довкілля. Київ. 2015. URL: https://mepr.gov.ua/files/docs/draft_NAS_FEB2015.pdf.
3. Труш О.О. Формування та реалізація спільної екологічної політики Європейського Союзу в умовах сучасних інтеграційних процесів / О.О. Труш, М.В. Андрієнко, Г.А. Ломовських // Державне управління. 2014. № 1. URL: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/ebook/db/2014-1/doc/4/05.pdf>.

Практичне заняття 5

Тема 5. Екологічні права та їх захист в межах ЄС

Розгляд теоретичних питань

1. Історія формування та закріплення екологічних прав у праві ЄС.
2. Класифікація екологічних прав людини.
3. Механізм захисту екологічних прав громадян ЄС як елемент механізму забезпечення екологічної політики ЄС.

4. Право на екологічну інформацію, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля.

Теми рефератів

1. Повноваження Омбудсмена Європейського Союзу.
2. Європейська програма зі зміни клімату.
3. Вплив на розвиток європейського права навколишнього середовища міжнародного екологічного права.

Питання для самостійного вивчення здобувачами при підготовці до практичного заняття

1. Право на доступ до інформації.
2. Право на участь у прийнятті рішень.
3. Доступ до правосуддя.

Методичні рекомендації до вивчення питань теми 5

Вивчення даної теми здобувачами передбачає розгляд окремих питань, які стосуються основних екологічних прав громадян у країнах Євросоюзу.

Так, права громадян у сфері екології припускають три ключові моменти:

- 1) право на сприятливе для життя довкілля;
- 2) право на охорону здоров'я людини від несприятливого впливу довкілля;
- 3) право та обов'язок громадянина брати участь в охороні навколишнього середовища.

Здобувачі мають знати можливості звернення до суду для захисту екологічних прав у країнах ЄС.

Вони є різноманітними і поділяються на 4 основні групи:

- можливість звернення до суду за захистом екологічних прав будь-якої особи (Голландія, Ірландія);

- можливість звернення до суду за захистом екологічних прав будь-якої заінтересованої особи (Франція, Великобританія, Іспанія, Швеція, Фінляндія);
- можливість звернення до суду за захистом екологічних прав лише за порушення індивідуальних прав позивача (Німеччина)
- можливість звернення до суду за захистом екологічних прав, надана відповідним асоціаціям (Італія, Греція).

Загалом можливості захисту в суді щодо екологічних прав громадян у країнах ЄС відповідають положенням Орхуської конвенції 1998 р. Національні суди традиційно можуть скасувати рішення державних органів або навіть скасувати пакет таких рішень. У деяких країнах ЄС суди мають функцію також доручати державним органам виконати їхні обов'язки у цій сфері.

Для написання доповіді здобувачі мають дослідити повноваження Омбудсмена Європейського Союзу, проаналізувати Європейську програму зі зміни клімату. Здобувачі мають проаналізувати вплив на розвиток європейського права навколишнього середовища міжнародного екологічного права в межах своєї роботи над доповіддю.

Джерела, рекомендовані до вивчення теми

Нормативно-правові акти

1. Директива №2003/4/ЄС про доступ громадськості до екологічної інформації та про скасування Директиви № 90/313/ЄЕС/ URL: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:>
2. Про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля: Конвенція 1998 р. (м. Орхус, Данія). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_015#Text/.
3. Про захист прав людини і основоположних свобод: Конвенція 1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.

Основна література

13. Ладиченко В.В. Екологічна політика і право ЄС: Навчальний посібник / В.В. Ладиченко, І.В. Гиренко, Л.О. Головка, В.А. Вітів. К.: Видавничий центр НУБіП України. 2019. 363 с. URL: <https://ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/project-result-content/ead800f4-e35a-445d-bb1b>.
14. Основи права Європейського Союзу: підручник / [Л.І. Адашис, Т.М. Анакіна, С.М. Вихрист та ін.]; за заг. ред. Т. Л. Сироїд; Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. 2-ге вид., перероб. і допов. Харків: Право, 2020. 590 с. URL: https://profbook.com.ua/index.php?route=product/product/download&product_id=5133&download_id=1169.
15. Право Європейського Союзу: підручн. / [Р.А. Петров (кер.авт.кол.), А.О. Вакуленко, Ван Елсуwege П. та ін.] за ред. Р.А. Петрова. Вид. 9-е, змінене і допов. Харків: Право, 2010. 442 с. URL: <https://intrel.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/09/Pravo-ievropeyskoho-soiuzu.pdf>.

Додаткова література

- 1.Березовська І. А. Угоди про асоціацію в Європейському Союзі. Актуальні проблеми міжнародних відносин. Випуск 121 (частина І). 2014. URL: <http://journals.iir.kiev.ua/index.php/apmv/article/viewFile/2385/2118>.
- 2.Малик Я.Й. Угода про асоціацію Україна – ЄС як шлях реформування українського суспільства. Демократичне врядування. 2013. Вип.11. URL: http://www.lvivacademy.com/vidavnitstvo_1/visnik11/fail/Malyk.pdf.
- 3.Національна стратегія наближення (апроксимації) законодавства України до права ЄС у сфері охорони довкілля. Київ. 2015. URL: https://mepr.gov.ua/files/docs/draft_NAS_FEB2015.pdf.
4. Толкаченко О.В. Принципи сучасного міжнародного екологічного права: теоретичний аспект. Четверті юридичні диспути з актуальних проблем приватного права, присвячені пам'яті Є.В.Васьковського: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Одеса, 16 травня 2014 р.). Одеса: Астропринт, 2014. С. 276-279.

5. Толкаченко Олена. Право на сприятливе навколишнє середовище в законодавстві України та інших держав / О. Толкаченко // *Ukraina po Rewolucji Godności. Prawa człowieka – tożsamość narodowa*, Uniwersytet Łódzki, Bookmarked Publishing & Editing, Łódz-Olsztyn 2017, 262 s.

Практичне заняття 6

Тема 6. Міжнародне співробітництво у сфері захисту довкілля

Розгляд теоретичних питань

1. Універсальні міжнародні організації з охорони навколишнього середовища.
2. Роль неурядових природоохоронних організацій.
3. Поняття регіонального, субрегіонального співробітництва в сфері охорони навколишнього середовища.
4. Двосторонні угоди співробітництва з питань охорони довкілля.

Теми рефератів

1. Правова охорона Арктики.
2. Правова охорона Антарктики.
3. Характеристика діяльності будь-якої екологічної організації за вибором.

Питання для самостійного вивчення здобувачами при підготовці до практичного заняття

1. Поняття регіонального, субрегіонального співробітництва в сфері охорони навколишнього середовища.
2. Двосторонні угоди співробітництва з питань охорони довкілля.
3. Регіональні та субрегіональні договори з охорони довкілля з участю України.

Аналіз законодавства Європейського союзу:

- Конвенції ООН з морського права 1982 року.

- Декларація про заснування Арктичної Ради 1996 р. (г. Оттава).
- Договір про Антарктику 1959 року.
- Конвенція ООН з морського права (UNCLOS) 1982 р. (м. Монтего-Бей, Ямайка).

Методичні рекомендації до вивчення питань теми 6

Розглядаючи питання даної теми, здобувачі мають розуміти перш за все, що досягти позитивного результату у галузі міжнародного співробітництва можливо шляхом спільних взаємних дій та заходів держав. В цьому контексті слід говорити про фінансовий і технічний бік:

- впровадження ресурсозберігаючих і енергозберігаючих технологій;
- структурної перебудови національних економік у напрямку екологізації господарського комплексу;
- створення механізму міжнародної відповідальності у галузі охорони навколишнього природного середовища;
- вдосконалення екологічного оподаткування тощо.

На сьогодні, міжнародна нормативно-правова база в галузі охорони навколишнього середовища та раціонального природокористування на сьогодні є досить широкою.

Такими зокрема є:

- Резолюція ООН «Економічний розвиток і охорона природи», 1962 року, змістом якої охоплюється програма щодо охорони навколишнього природного середовища;
- Декларація ООН з проблем оточуючого людину середовища, 1972 року (Стокгольм, Швеція);
- Конвенція ООН «Хартія морів», 1982 року з морського права, що закріплює основні критерії охорони морського середовища під час використання ресурсів морського дна, наприклад закріплений обов'язок «оберігати морське середовище та захист його від забруднення»;

- Декларація Ріо про навколишнє середовище і розвиток, 1992 року (Ріо-де-Жанейро, Бразилія) та інші.

Окрім міжнародного нормативно-правового регулювання формою міжнародного співробітництва є створення і діяльність спеціалізованих організацій при Організації Об'єднаних Націй. Йдеться зокрема про екологічні органи, центри, комісії, групи тощо.

Серед основних можна назвати: Організацію об'єднаних націй з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО), Всесвітню організацію охорони здоров'я (ВООЗ), Європейську економічну комісію (ЄЕК), Міжнародну морську організацію (ІМО), Міжнародне агентство з атомної енергії (МАГАТЕ), Міжнародну організацію охорони природи та природних ресурсів (МСОП), Всесвітню метеорологічну організацію (ВМО), Продовольчу і сільськогосподарську організацію ООН (ФАО), Міжнародну організацію цивільної авіації (ІКАО).

Для написання доповіді здобувачі мають дослідити міжнародні угоди щодо правової охорони Арктики та Антарктики. Також здобувачам, в межах своєї доповіді, пропонується охарактеризувати діяльність будь-якої екологічної організації за вибором.

Джерела, рекомендовані до вивчення теми

Нормативно-правові акти

1. Про співробітництво щодо охорони і сталого використання ріки Дунай: Конвенція 1994 р. URL: http://zakon.rada.gov.ua>Законодавча база України>show/998_800.
2. План заходів з виконання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 25.10.2017 № 1106. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1106-2017-%D0%BF#Text>.
3. Про мирне розв'язання міжнародних зіткнень: Конвенція 1907 р. (м. Гаага). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_938#Text.

4. Про міжнародні договори України: Закон України від 29.06.2004 № 1906-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1906-15#Text>.

Основна література

16. Ладиченко В.В. Екологічна політика і право ЄС: Навчальний посібник / В.В. Ладиченко, І.В. Гиренко, Л.О. Головка, В.А. Вітів. К.: Видавничий центр НУБіП України. 2019. 363 с. URL: <https://ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/project-result-content/ead800f4-e35a-445d-bb1b>.
17. Основи права Європейського Союзу: підручник / [Л.І. Адашис, Т.М. Анакіна, С.М. Вихрист та ін.]; за заг. ред. Т. Л. Сироїд; Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. 2-ге вид., перероб. і допов. Харків: Право, 2020. 590 с. URL: https://profbook.com.ua/index.php?route=product/product/download&product_id=5133&download_id=1169.
18. Право Європейського Союзу: підручн. / [Р.А. Петров (кер.авт.кол.), А.О. Вакуленко, Ван Елсуwege П. та ін.] за ред. Р.А. Петрова. Вид. 9-е, змінене і допов. Харків: Право, 2010. 442 с. URL: <https://intrel.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/09/Pravo-ievropeyskoho-soiuzu.pdf>.

Додаткова література

- 1.Березовська І. А. Угоди про асоціацію в Європейському Союзі. Актуальні проблеми міжнародних відносин. Випуск 121 (частина І). 2014. URL: <http://journals.iir.kiev.ua/index.php/apmv/article/viewFile/2385/2118>.
- 2.Малик Я.Й. Угода про асоціацію Україна – ЄС як шлях реформування українського суспільства. Демократичне врядування. 2013. Вип.11. URL: http://www.lvivacademy.com/vidavnitstvo_1/visnik11/fail/Malyk.pdf.
- 3.Національна стратегія наближення (апроксимації) законодавства України до права ЄС у сфері охорони довкілля. Київ. 2015. URL: https://mepr.gov.ua/files/docs/draft_NAS_FEB2015.pdf.
4. Толкаченко О.В. Принципи сучасного міжнародного екологічного права: теоретичний аспект. Четверті юридичні диспути з актуальних проблем приватного права, присвячені пам'яті Є.В.Васьковського: матеріали

Міжнародної науково-практичної конференції (Одеса, 16 травня 2014 р.).
Одеса: Астропринт, 2014. С. 276-279.

5. Труш О.О. Формування та реалізація спільної екологічної політики Європейського Союзу в умовах сучасних інтеграційних процесів / О.О. Труш, М.В. Андрієнко, Г.А. Ломовських // Державне управління. 2014. № 1.
URL: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/ebook/db/2014-1/doc/4/05.pdf>.

Практичне заняття 7

Тема 7. Відповідальність за шкоду, нанесену навколишньому середовищу

Розгляд теоретичних питань

1. Види юридичної відповідальності за порушення екологічного законодавства ЄС.
2. Предметна сфера застосування Директиви 2004/35/ЄС «Про екологічну відповідальність за попередження та ліквідацію наслідків завданої навколишньому середовищу шкоди» та Директиви 2008/99/ЄС «Про охорону навколишнього середовища кримінальним правом».
3. Режими відповідальності за екологічним законодавством ЄС.

Теми рефератів

1. Захист прав громадян в ЄС.
2. Орхуська конвенція.
3. Юридична відповідальність за екоцид.

Питання для самостійного вивчення здобувачами при підготовці до практичного заняття

1. Функції юридичної відповідальності за екологічні правопорушення.
2. Поняття «екоциду» в міжнародному екологічному праві.

Аналіз законодавства Європейського союзу:

- Директива 2004/35/ЄС «Про екологічну відповідальність за попередження та ліквідацію наслідків завданої навколишньому середовищу шкоди»
- Директива 2008/99/ЄС «Про охорону навколишнього середовища кримінальним правом».

Методичні рекомендації до вивчення питань теми 7

Розглядаючи питання даної теми, здобувачі мають розуміти види юридичної відповідальності за порушення екологічного законодавства ЄС. У межах екологічного права ЄС сформувалась цілісна система механізму відповідальності за екологічні правопорушення, що регулюються нормами первинного і вторинного права ЄС. Головними нормативно-правовими ЄС, які здійснюють правове регулювання екологічної відповідальності є Директива 2004/35/ЄС «Про екологічну відповідальність за попередження та ліквідацію наслідків завданої навколишньому середовищу шкоди» та Директива 2008/99/ЄС «Про охорону навколишнього середовища кримінальним правом».

Здобувачі мають проаналізувати ці Директиви та зробити певні висновки.

Так, метою Директиви про екологічну відповідальність є встановлення рамок екологічної відповідальності, що ґрунтується на принципі «забруднювач платить», для запобігання та усунення шкоди для довкілля. Метою Директиви про екологічну відповідальність є забезпечення того, щоб фінансові наслідки деяких видів шкоди, завданої навколишньому середовищу, були понесені економічним оператором, який завдав цієї шкоди. Оскільки Директива про екологічну відповідальність передбачає фінансову відповідальність оператора, вона встановлює основу, засновану на принципі «забруднювач платить», який можна кваліфікувати як «екологічну відповідальність». Директива про екологічну відповідальність не надає приватним особам права на компенсацію збитків, отриманих внаслідок

шкоди, нанесеної навколишньому природному середовищу або безпосередньої загрози нанесення такої шкоди.

Для написання доповіді здобувачі мають дослідити захист прав громадян в ЄС або охарактеризувати Орхуську конвенцію про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля та юридичну відповідальність за екоцид.

Джерела, рекомендовані до вивчення теми

Нормативно-правові акти

1. Відповідальність держав за міжнародно-протиправні діяння: Резолюція Генеральної Асамблеї ООН 56/589 від 12 грудня 2001 р. URL: <http://docs.cntd.ru/document/901941379>.
2. Про захист навколишнього середовища за допомогою кримінального законодавства: Конвенція 1998 р. (м. Страсбург) URL: <https://regulation.gov.ua/documents/id164532>.
3. Про захист прав людини і основоположних свобод: Конвенція 1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.
4. Про мирне розв'язання міжнародних зіткнень: Конвенція 1907 р. (м. Гаага). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_938#Text.
5. Про цивільну відповідальність за шкоду від забруднення нафтою: Конвенція 1969 р. (м. Брюссель). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_806.
6. Про зміну Міжнародної конвенції про цивільну відповідальність за шкоду від забруднення нафтою 1969 р.: Протокол 1984 р. (м. Лондон). URL: http://zakon.rada.gov.ua>Законодавча база України>show/995_808.
7. Про цивільну відповідальність і компенсацію за шкоду, заподіяну транскордонним впливом промислових аварій на транскордонні води: Протокол 2003 р. до Конвенції 1992 р. «За охорону та використання транскордонних водотоків та міжнародних озер» і до Конвенції 1992 р. «Про

транскордонний вплив промислових аварій». URL:
<https://ips.ligazakon.net/document/MU03105>.

Основна література

19. Ладиченко В.В. Екологічна політика і право ЄС: Навчальний посібник / В.В. Ладиченко, І.В. Гиренко, Л.О. Головка, В.А. Вітів. К.: Видавничий центр НУБіП України. 2019. 363 с. URL:
<https://ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/project-result-content/ead800f4-e35a-445d-bb1b>.
20. Основи права Європейського Союзу: підручник / [Л.І. Адашис, Т.М. Анакіна, С.М. Вихрист та ін.]; за заг. ред. Т. Л. Сироїд; Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. 2-ге вид., перероб. і допов. Харків: Право, 2020. 590 с. URL:
https://profbook.com.ua/index.php?route=product/product/download&product_id=5133&download_id=1169.
21. Право Європейського Союзу: підручн. / [Р.А. Петров (кер.авт.кол.), А.О. Вакуленко, Ван Елсуwege П. та ін.] за ред. Р.А. Петрова. Вид. 9-е, змінене і допов. Харків: Право, 2010. 442 с. URL:
<https://intrel.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/09/Pravo-ievropeyskoho-soiuzu.pdf>.

Додаткова література

- 1.Малик Я.Й. Угода про асоціацію Україна – ЄС як шлях реформування українського суспільства. Демократичне врядування. 2013. Вип.11. URL:
http://www.lvivacademy.com/vidavnitstvo_1/visnik11/fail/Malyk.pdf.
- 2.Національна стратегія наближення (апроксимації) законодавства України до права ЄС у сфері охорони довкілля. Київ. 2015. URL:
https://mepr.gov.ua/files/docs/draft_NAS_FEB2015.pdf.
3. Труш О.О. Формування та реалізація спільної екологічної політики Європейського Союзу в умовах сучасних інтеграційних процесів / О.О. Труш, М.В. Андрієнко, Г.А. Ломовських // Державне управління. 2014. № 1. URL:
<http://www.kbuapa.kharkov.ua/ebook/db/2014-1/doc/4/05.pdf>.

1. Формування екологічної політики ЄС.
2. Основні цілі, пріоритети екологічної політики ЄС.
3. Принципи екологічної політики ЄС.
4. Компетенція держав-членів щодо захисту, підтримки і поліпшення навколишнього середовища.
5. Екологічні програми ЄС.
6. Історичні передумови розвитку екологічної політики ЄС.
7. Етапи розвитку екологічної політики ЄС.
8. Екологічні програми ЄС.
9. Характеристика основних інструментів ЄС з охорони довкілля
10. Передумови розвитку екологічного права ЄС.
11. Розвиток екологічного права ЄС.
12. Предметні сфери регулювання екологічного права ЄС.
13. Предмет і поняття екологічного права ЄС.
14. Система екологічного права Європейського Союзу.
15. Поняття та види джерел екологічного права ЄС.
16. Первинні джерела екологічного права ЄС. Регламенти, директиви, рішення як вторинні джерела екологічного права ЄС: загальна характеристика та основні риси.
17. Рішення суду ЄС як джерело екологічного права ЄС.
18. Міжнародні договори ЄС у сфері охорони довкілля.
19. Уповноважений з прав людини Європейського Союзу.
20. Горизонтальне екологічне законодавство ЄС.
21. Інституції ЄС, їх місце та функції у системі управління.
22. Рада Європейського союзу.
23. Європейський Парламент.
24. Європейська Комісія.
25. Суд Європейських співтовариств.
26. Європейський інвестиційний банк.

27. Історія формування та закріплення екологічних прав у праві ЄС.
28. Класифікація екологічних прав людини.
29. Право на доступ до інформації.
30. Право на участь у прийнятті рішень.
31. Доступ до правосуддя.
32. Універсальні міжнародні організації з охорони навколишнього середовища.
33. Регіональні міжнародні організації з охорони навколишнього середовища.
34. Роль неурядових природоохоронних організацій.
35. Поняття регіонального, субрегіонального співробітництва в сфері охорони навколишнього середовища.
36. Двосторонні угоди співробітництва з питань охорони довкілля.
37. Регіональні та субрегіональні договори з охорони довкілля з участю України.
38. Види юридичної відповідальності за порушення екологічного законодавства ЄС.
39. Режими відповідальності за екологічним законодавством ЄС.

Змістовий модуль II. Загальна характеристика правового регулювання охорони, використання і відтворення окремих видів природних об'єктів та їх ресурсів в країнах Європейського союзу (тема 8-14)

Практичне заняття 8

Тема 8. Екологічна політика у галузі попередження зміни клімату, охорони атмосферного повітря та озонового шару в країнах ЄС

Розгляд теоретичних питань

1. Правове регулювання зменшення викидів парникових газів.

2. Торгівля квотами. Рамкова конвенція про зміну клімату 1992 року, Кіотський протокол 1997 р. та Паризький договір.
3. Альтернативні види енергії як засіб попередження зміни клімату.
4. Правове регулювання охорони озонowego шару в рамках ЄС.
5. Віденська конвенція про охорону озонowego шару 1985 р.
6. Монреальський протокол щодо речовин, які руйнують озонів шар 1987 р.
7. Охорона озонowego шару в рамках ЄС.
8. Вимоги законодавства ЄС щодо обмеження акустичного впливу з різних джерел.

Теми рефератів

1. Основні напрямки Європейської стратегії зі зміни клімату.
2. Взаємозв'язок між зменшенням викидів парникових газів і розвитком транспортної галузі.
3. Альтернативні види енергії та їх роль у боротьбі зі зміною клімату.

Питання для самостійного вивчення здобувачами при підготовці до практичного заняття

Аналіз законодавства Європейського союзу:

1. Конвенція про транскордонне забруднення повітря на великі відстані 1979 р.
2. Віденська конвенція про охорону озонowego шару 1985 р.
3. Монреальський протокол щодо речовин, які руйнують озонів шар 1987 р.
4. Дурбанська кліматична конференція.
5. Паризька кліматична конференція.

Методичні рекомендації до вивчення питань теми 8

В межах вивчення даної теми здобувачі мають розуміти, що політика Європейського Союзу щодо якості повітря спрямована на розробку та впровадження відповідних інструментів для поліпшення якості повітря. Основними інструментами є низка директив, що встановлюють стандарти якості повітря для забезпечення захисту від надмірних концентрацій забруднення, заснованих на останніх дослідженнях щодо впливу забруднення повітря на здоров'я.

Першим основним інструментом була Рамкова Директива 96/62/ЄС про якість повітря та її дочірні директиви, які встановили стандарти для ряду забруднюючих речовин, включаючи озон, тверді частинки (PM10) та діоксид азоту (NO₂), у період до 2004 року.

У рамках Тематичної стратегії з забруднення повітря 2005 року Комісія запропонувала консолідувати Рамкову директиву та перші три дочірні директиви в єдину Директиву про якість повітря навколишнього середовища, прийняту у 2008 році 2008/50/ЄС, та встановити цілі для дрібних твердих часток.

Разом з четвертою дочірньою Директивою 2004/107/ЄС, Директива про якість атмосферного повітря встановлює рамки для контролю концентрацій атмосферного повітря в ЄС. Контроль над викидами з мобільних джерел, підвищення якості палива та сприяння та інтеграція вимог охорони навколишнього середовища в транспортний і енергетичний сектор є частиною цих цілей.

Розглядаючи правові інструменти ЄС у сфері охорони повітря, здобувачі повинні розглядати їх за наступними секторами:

- навколишнє повітря;
- якість палива;
- автомобільні вихлопи;
- парникові гази та схема торгівлі;
- викиди ЛОС.

Розглядаючи особливості екологічної політики ЄС щодо охорони повітря, здобувачі мають знати, що граничні значення для забруднювачів повітря стали юридично обов'язковими для держав-членів з набуттям чинності Директиви про чисте повітря у червні 2008 року та через п'ять років (для діоксид азоту, бензолу) для задоволення певних граничних значень, за умови, що для цих зон або агломерацій були встановлені плани якості повітря. Схема торгівлі викидами парникових газів Європейського Союзу (EU ETS) була створена відповідно до Директиви 2003/87/ЄС і почала функціонувати з 1 січня 2005 року. Вона передбачає використання економічного інструменту, який забезпечує досягнення екологічних цілей економічно ефективним чином, забезпечуючи гнучкий підхід до досягнення цілей.

Для написання доповіді здобувачі мають дослідити основні напрямки Європейської стратегії зі зміни клімату, взаємозв'язок між зменшенням викидів парникових газів і розвитком транспортної галузі. Також здобувачам пропонується дослідити альтернативні види енергії та їх роль у боротьбі зі зміною клімату.

Джерела, рекомендовані до вивчення теми

Нормативно-правові акти

1. Про охорону озонового шару: Рамкова конвенція 1985 р. (м. Відень). URL: <https://eu-ua.kmu.gov.ua/plan-zakhodiv-z-vykonannia-uhody>.
2. Директива 2004/35/ЄС про екологічну відповідальність за попередження та ліквідацію наслідків завданої навколишньому середовищу шкоди. URL: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/>.
3. Директива 2008/99/ЄС про охорону навколишнього середовища кримінальним правом. URL: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/>.
4. Директива 2010/75/ЄС про промислові викиди. URL: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/>.

5. Кіотський протокол 1997 до Рамкової конвенції Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату (м. Кіото) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_801#Text.
6. Про транскордонне забруднення повітря на великі відстані (LRTAP): Конвенція 1979 р. (м. Женева). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_223.
7. Монреальський протокол щодо речовин, які руйнують озоновий шар 1987 р.
8. Паризька угода 2015 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_161.
9. Про зміну клімату: Рамкова Конвенція 1992 р. (м. Нью-Йорк). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_044#Text.

Основна література

22. Ладиченко В.В. Екологічна політика і право ЄС: Навчальний посібник / В.В. Ладиченко, І.В. Гиренко, Л.О. Головка, В.А. Вітів. К.: Видавничий центр НУБіП України. 2019. 363 с. URL: <https://ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/project-result-content/ead800f4-e35a-445d-bb1b>.
23. Основи права Європейського Союзу: підручник / [Л.І. Адашис, Т.М. Анакіна, С.М. Вихрист та ін.]; за заг. ред. Т. Л. Сироїд; Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. 2-ге вид., перероб. і допов. Харків: Право, 2020. 590 с. URL: https://profbook.com.ua/index.php?route=product/product/download&product_id=5133&download_id=1169.
24. Право Європейського Союзу: підручн. / [Р.А. Петров (кер.авт.кол.), А.О. Вакуленко, Ван Елсуwege П. та ін.] за ред. Р.А. Петрова. Вид. 9-е, змінене і допов. Харків: Право, 2010. 442 с. URL: <https://intrel.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/09/Pravo-ievropeyskoho-soiuzu.pdf>.

Додаткова література

1. Березовська І. А. Угоди про асоціацію в Європейському Союзі. Актуальні проблеми міжнародних відносин. Випуск 121 (частина І). 2014. URL: <http://journals.iir.kiev.ua/index.php/apmv/article/viewFile/2385/2118>.

2. Національна стратегія наближення (апроксимації) законодавства України до права ЄС у сфері охорони довкілля. Київ. 2015. URL: https://mepr.gov.ua/files/docs/draft_NAS_FEB2015.pdf.

3. Толкаченко О.В. Принципи сучасного міжнародного екологічного права: теоретичний аспект. Четверті юридичні диспути з актуальних проблем приватного права, присвячені пам'яті Є.В.Васьковського: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Одеса, 16 травня 2014 р.). Одеса: Астропринт, 2014. С. 276-279.

4. Толкаченко Олена. Право на сприятливе навколишнє середовище в законодавстві України та інших держав / О. Толкаченко // *Ukraina po Rewolucji Godności. Prawa człowieka – tożsamość narodowa*, Uniwersytet Łódzki, Bookmarked Publishing & Editing, Łódź-Olsztyn 2017, 262 s.

Практичне заняття 9

Тема 9. Правова охорона водних ресурсів в ЄС. Екологічна політика ЄС щодо правової охорони підземних та питних вод від забруднення

Розгляд теоретичних питань

1. Система водного законодавства ЄС та основні принципи водної політики ЄС.
2. Вимоги законодавства щодо якості води для купання.
3. Міжнародне співробітництво у сфері спільного використання транскордонних водотоків.
4. Регіональні угоди по захисту морського середовища від забруднення.
5. Вимоги законодавства щодо якості питної води.
6. Глобальна рамкова конвенція про право на воду.

Теми рефератів

1. Правова охорона річки Дунай.

2. Характеристика Водної Рамкової Директиви.
3. Політика ЄС щодо якості питної води.

Питання для самостійного вивчення здобувачами при підготовці до практичного заняття

Аналіз законодавства Європейського союзу:

- Конвенція про співробітництво щодо охорони і сталого використання ріки Дунай 1994 року.
- Директива 2000/60/ЄС Європейського Парламенту та Ради «Про встановлення рамок діяльності Співтовариства в галузі водної політики» (Водна Рамкова Директива).
- Директива 2008/105/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 16 грудня 2008 року про стандарти якості довкілля у сфері водної політики.
- Глобальна рамкова конвенція про право на воду.
- Протокол від 17 червня 1999 р. «Про воду та здоров'я» до Конвенції про охорону та використання транскордонних водотоків та міжнародних озер 1992» (м. Лондон)
- Конвенція від 17 березня 1992 р. «Про охорону та використання транскордонних водотоків та міжнародних озер» (м. Гельсінкі).

Методичні рекомендації до вивчення питань теми 9

При розгляді зазначеної теми здобувачі повинні знати принципи водної політики ЄС:

- високий рівень захисту;
- принцип обережності;
- профілактичні дії;
- усунення забруднення у джерела;
- принцип «забруднювач платить»;

- інтеграція вимог щодо захисту навколишнього середовища в інші політики Співтовариства, наприклад, промисловість, сільське господарство, транспорт та енергетику;
- сприяння сталому розвитку.

Здобувачам пропонується проаналізувати Водну рамкову директиву 2000/60/ЄС, де однією з важливих концепцій є організація та регулювання управління водними ресурсами на рівні річкових басейнів. З цією метою райони басейнів річок створюються таким чином, щоб вони включали не тільки поверхневий стік через потоки і річки до моря, але й загальну площу суші і моря разом із суміжними підземними водами і прибережними водами. Малі басейни річок, які безпосередньо скидаються в море, можуть бути об'єднані в один район басейну.

Здобувачі мають проаналізувати активну участь усіх зацікавлених сторін в імплементації Водної рамкової директиви, зокрема, у виробництві, перегляді та оновленні планів управління річковими басейнами.

Так, важливим для неурядових громадських організацій є право на інформацію відповідно до статті 14 Водної рамкової директиви, згідно якої за запитом надається доступ до довідкових документів і інформації, яка використовується для розробки проекту плану управління річковим басейном. Зокрема, інформація повинна бути загальнодоступною щодо заходів контролю над точковими джерелами забруднення і інших несприятливих впливів на стан вод.

Крім того, стаття 14 Водної рамкової директиви передбачає публічний доступ до даних моніторингу за запитом. Таким чином, інформація має бути доступною для громадськості під час розроблення плану управління річковим басейном. Неурядові громадські організації повинні мати можливість критично оцінити всі дії у сфері управління водними ресурсами на рівні річкового басейну. Виявляючи де необхідно стратегічні недоліки планів управління річковими басейнами, громадські неурядові організації,

що підтримуються широкою громадськістю, можуть мати значний вплив на розвиток водної політики ЄС.

При розгляді питань даної теми здобувачі повинні звернути увагу на правову охорону підземних вод від забруднення. Співтовариство прийняло Директиву Ради 91/676/ЄЕС від 12 грудня 1991 року стосовно охорони вод від забруднення, спричиненого нітратами з сільськогосподарських джерел для вирішення широко поширеної проблеми забруднення водних ресурсів нітратами в сільському господарстві. Директива вимагає від держав-членів вживати заходів щодо зниження забруднення водних ресурсів, які використовуються в сільському господарстві.

Також здобувачі мають дослідити Директиву Ради 98/83/ЄС про якість води, призначеної для споживання людиною, яка передбачає охорону водних ресурсів та сприяння сталому використанню води, призначеної для споживання людиною. Основною метою директиви є захист здоров'я людини від несприятливих наслідків забруднення води, призначеної для споживання людиною, шляхом забезпечення її «корисності і чистоти».

Директива 2006/7/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 15 лютого 2006 року щодо управління якістю води для купання та скасування Директиви 76/160/ЄЕС застосовується до поверхневих вод, які можна використовувати для купання (за винятком басейнів і спа-басейнів).

Мета Директиви 2007/60/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 23 жовтня 2007 року про оцінку і управління ризиками, пов'язаними з повенями полягає в тому, щоб «створити основу для оцінки ризиків повеней і управління ними з метою зменшення негативних наслідків для здоров'я людей, навколишнього середовища, культурної спадщини та економічної діяльності». Директива охоплює всі види паводків – від річок, гірських потоків, середземноморських водотоків, а також повеней з моря в прибережних районах. Є й інші ризики, такі як міські повені та каналізаційні повені, які слід враховувати.

Директива Ради 91/271/ЄЕС про очистку міських стічних вод стосується: збирання, очищення та скидання міських стічних вод; очищення та скидання стічних вод від певних галузей промисловості. Її метою є захист навколишнього середовища від несприятливих наслідків скидів стічних вод. Держави-члени повинні забезпечити збір та очистку міських стічних вод до скидання відповідно до конкретних стандартів і термінів.

Для написання доповіді здобувачі мають дослідити: по-перше, правову охорону річки Дунай, по-друге, дати характеристику Водної Рамкової Директиви, по-третє, проаналізувати політику ЄС щодо якості питної води.

Джерела, рекомендовані до вивчення теми

Нормативно-правові акти

1. Директива 2000/60/ЄС Європейського Парламенту та Ради «Про встановлення рамок діяльності Співтовариства в галузі водної політики» (Водна Рамкова Директива). URL: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/>.
2. Директива 2008/105/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 16 грудня 2008 року про стандарти якості довкілля у сфері водної політики. URL: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/>.
3. Конвенція ООН з морського права (UNCLOS) 1982 р. (м. Монтего-Бей, Ямайка). URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MU82K23R.html.
4. Про співробітництво щодо охорони і сталого використання ріки Дунай: Конвенція 1994 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_800#Text.
5. Про запобігання забруднення з суден (МАРПОЛ-73/78): Конвенція 1973 р. (м. Лондон) URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MU73027.html.
6. Про забезпечення готовності у випадку забруднення нафтою, боротьбі з ним та співробітництва (OPRC): Конвенція 1990 р. (м. Лондон). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_366#Text.
7. Про захист Чорного моря від забруднення: Конвенція 1992 р. (м. Бухарест). URL: http://zakon.rada.gov.ua/Законодавча база України/show/995_065.

8. Про охорону та використання транскордонних водотоків та міжнародних озер: Конвенція 1992 р. (м. Гельсінкі). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_273.

9. Про право несудноплавних видів використання міжнародних водотоків: Конвенція 1997 р. (м. Нью-Йорк). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_323#Text.

Основна література

25. Ладиченко В.В. Екологічна політика і право ЄС: Навчальний посібник / В.В. Ладиченко, І.В. Гиренко, Л.О. Головка, В.А. Вітів. К.: Видавничий центр НУБіП України. 2019. 363 с. URL: <https://ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/project-result-content/ead800f4-e35a-445d-bb1b>.

26. Основи права Європейського Союзу: підручник / [Л.І. Адашис, Т.М. Анакіна, С.М. Вихрист та ін.]; за заг. ред. Т. Л. Сироїд; Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. 2-ге вид., перероб. і допов. Харків: Право, 2020. 590 с. URL: https://profbook.com.ua/index.php?route=product/product/download&product_id=5133&download_id=1169.

27. Право Європейського Союзу: підручн. / [Р.А. Петров (кер.авт.кол.), А.О. Вакуленко, Ван Елсуwege П. та ін.] за ред. Р.А. Петрова. Вид. 9-е, змінене і допов. Харків: Право, 2010. 442 с. URL: <https://intrel.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/09/Pravo-ievropeyskoho-soiuzu.pdf>.

Додаткова література

1. Національна стратегія наближення (апроксимації) законодавства України до права ЄС у сфері охорони довкілля. Київ. 2015. URL: https://mepr.gov.ua/files/docs/draft_NAS_FEB2015.pdf.

2. Толкаченко Е.В. Определение понятия «морские генетические ресурсы». Матеріали Першого зібрання фахівців споріднених кафедр з обговорення актуальних наукових проблем та методики викладання аграрного, земельного, екологічного та природоресурсного права у вищих навчальних

зкладах України (м. Одеса, 9-10 вересня 2016 року) / відп. Ред. Проф. І.І. Каракаш. Одеса: Юридична література, 2016. С. 219-222.

3. Толкаченко Е.В. Определение понятия и установление критериев хорошего состояния окружающей среды в морском пространстве Европейского Союза. Шості юридичні диспути з актуальних проблем приватного права, присвячені пам'яті Є.В. Васьковського: (до 150-річчя від дня його народження): матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Одеса, 20-21 травня 2016 р.). Одеса: Астропринт, 2016. С. 487-491.

4. Толкаченко Е.В. Отдельные аспекты морской политики Европейского Союза. Вісник Одеського національного університету. Том 23. Випуск 1 (32). Правознавство, 2018. С. 190-198. URL: <http://dspace.onu.edu.ua:8080/handle/123456789/17713>.

5. Толкаченко Е.В. Политика Европейского Союза в области охраны вод для купания и управления прибрежными зонами. Право, економіка та управління: генезис, сучасний стан та перспективи розвитку: матер. Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 20-річчю економіко-правового ф-ту ОНУ імені І.І. Мечникова (м. Одеса, 14-15 верес. 2018 р.) / ОНУ імені І.І. Мечникова; відп. ред. І.А. Ломачинська, А.В. Смітюх. Одеса: Фенікс, 2018. 726 с. URL: <http://dspace.onu.edu.ua:8080/handle/123456789/18753>.

6. Толкаченко Е.В. Экосистемный подход в области охраны морских ресурсов в рамках морской политики ЕС. Сьомі юридичні диспути з актуальних проблем приватного права, присвячені пам'яті Є.В. Васьковського : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Одеса, 26 травня 2017 р.) / упоряд. і відповід. ред. І.С. Канзафарова; Одес. нац. ун-т ім. І.І. Мечникова. Одеса : Астропринт, 2017. С. 265-268.

7. Толкаченко О.В. Види забруднень морського середовища. Науковий журнал «Право і суспільство». № 5-2. Ч. 3. 2015. С. 147-153.

8. Толкаченко О.В. Екосистемний підхід у морському законодавстві ЄС // Матеріали 71-ої наукової конференції професорсько-викладацького складу

економіко-правового факультету ОНУ імені І.І. Мечникова (23-25 листопада 2016 р., Одеса). Одеса: Астропринт, 2016. С. 181-185.

9. Толкаченко О.В. Поняття морських ресурсів. Правова держава. Одеса. № 19. 2015. С. 119-122.

10. Толкаченко О.В. Правова охорона морського середовища. Правова держава. Одеса. № 18. 2014. С. 91-95.

11. Толкаченко О.В. Природоохоронні аспекти в Конвенції ООН з морського права 1982 року. Правова держава. Одеса. № 22. 2016. С. 144-149.

12. Толкаченко О.В. Чорне море як об'єкт правового регулювання. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки. Випуск 3. Том 1. Херсон. 2015. С. 152-154.

Практичне заняття 10

Тема 10. Екологічна політика ЄС у галузі охорони біологічного різноманіття

Розгляд теоретичних питань

1. Концепція біологічного різноманіття.
2. Збереження природних середовищ існування в Європі.
3. Правове регулювання торгівлі видами дикої флори та фауни.
4. Конвенція про біологічне різноманіття 1992 р.
5. Картахенський протокол з біобезпеки 2000 р.

Теми рефератів

1. Засоби збереження видів флори і фауни, передбачене законодавством ЄС.
2. Принципи інтеграції та перестороги у правовому регулюванні збереження біологічного різноманіття.
3. Значення Конвенції про біологічне різноманіття для розвитку законодавства ЄС щодо біорізноманіття.

Питання для самостійного вивчення здобувачами при підготовці до практичного заняття

Аналіз законодавства Європейського союзу:

- Протокол регулювання доступу до генетичних ресурсів та спільного використання на справедливій і рівній основі вигод від їх застосування 2010 р.
- Конвенція про біологічне різноманіття 1992 р.
- Картахенський протокол з біобезпеки 2000 р.

Методичні рекомендації до вивчення питань теми 10

При вивченні питань цієї теми здобувачі повинні проаналізувати Директиву Ради 92/43/ЄЕС від 21 травня 1992 року про охорону природних середовищ існування та дикої флори і фауни.

Відповідно до статті 19 Регламенту Ради (ЄС) № 338/97, положення були додатково уточнені в Регламенті Комісії (ЄС) № 865/2006.

Положення включають:

- детальні умови та критерії, що застосовуються до заяв на отримання дозволів та сертифікатів, а також на видачу та використання таких документів;
- умови та критерії, що застосовуються до ідентифікації екземплярів видів тварин, що народжуються та вирощуються у неволі, та штучно розмножених рослин з метою забезпечення послідовного виконання відступів, що застосовуються до таких зразків;
- умови та критерії визначення загальних відступів від заборон внутрішньої торгівлі, встановлених у статті 8 Регламенту (ЄС) № 338/97;
- процедури маркування певних видів для полегшення їх ідентифікації;
- детальні вимоги щодо змісту, форми та термінів подання періодичних звітів, що обов'язкові для виконання згідно з Регламентом (ЄС) № 338/97;

- реалізація низки резолюцій, прийнятих з метою спрощення процедур видачі дозволів і сертифікатів, положень, що стосуються виїзних виставок, відступів щодо особистих речей, зміни кодів, що використовуються в дозволах і сертифікатах, та переліку стандартних довідок.

Здобувачі мають дослідити принципи охорони природи ЄС щодо біологічного різноманіття:

- захист біологічного різноманіття на всій території ЄС;
- захист рідкісних, вразливих і які знаходяться під загрозою зникнення видів дикої флори і фауни, включаючи пріоритетні види, які мають особливе значення в кожній членській країні в ЄС і у всій Європі в цілому;
- захист середовищ існування Співтовариства (включаючи пріоритетні середовища існування), які знаходяться під загрозою зникнення або є важливими для біогеографічних регіонів Європи;
- допомога збереженню деяких рідкісних або які знаходяться під загрозою зникнення рослин і тварин у країнах за межами Європи шляхом обмеження торгівлі видами.

Для досягнення цих цілей сформульовано ряд вимог, які містяться в нормативно-правових актах, а саме:

- планування: встановлення цільових показників та встановлення адміністративних механізмів для ефективного впровадження відповідних природоохоронних механізмів;
- регулювання: розробка та впровадження правових механізмів для забезпечення відповідності вимогам ЄС;
- моніторинг: оцінка ефективності застосування кожного нормативноправового акта;
- звітність: наявність процедури інформування Комісії про роботу кожної держави-члена в зазначеній сфері.

Для написання доповіді здобувачі мають дослідити засоби збереження видів флори і фауни, передбачене законодавством ЄС, принципи інтеграції та перестороги у правовому регулюванні збереження біологічного різноманіття,

проаналізувати значення Конвенції про біологічне різноманіття для розвитку законодавства ЄС щодо біорізноманіття.

Джерела, рекомендовані до вивчення теми

Нормативно-правові акти

1. Ґрунтова стратегія (Soil Strategy). URL: https://ec.europa.eu/environment/soil/three_en.htm.
2. Картахенський протокол про біобезпеку до Конвенції про біологічне різноманіття ООН від 29.01.2000 р. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_935/page.
3. Принципи лісівництва 1992 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_345#Text.
4. Про біологічне різноманіття: Конвенція 1992 р. (м. Ріо-де-Жанейро). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_030.
5. Про боротьбу з опустелюванням у тих країнах, які потерпають від серйозної посухи та / або опустелювання, особливо в Африці: Конвенція 1994 р. (м. Париж). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_120.
6. Про водно-болотні угіддя, що мають міжнародне значення, головним чином як середовища існування водоплавних птахів: Конвенція 1971 р. (м. Рамсар). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_031.
7. Про захист рослин: Конвенція 1951 р. (м. Рим). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_805.
8. Про збереження мігруючих видів диких тварин: Конвенція 1979 р. (м. Бонн). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_136.
9. Про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення (CITES): Конвенція 1973 р. (м. Вашингтон). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_129.
10. Про охорону культурної всесвітнього і природної спадщини: Конвенція 1972 р. (м. Париж). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_089.

Основна література

28. Ладиченко В.В. Екологічна політика і право ЄС: Навчальний посібник / В.В. Ладиченко, І.В. Гиренко, Л.О. Головка, В.А. Вітів. К.: Видавничий центр НУБіП України. 2019. 363 с. URL: <https://ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/project-result-content/ead800f4-e35a-445d-bb1b>.
29. Основи права Європейського Союзу: підручник / [Л.І. Адашис, Т.М. Анакіна, С.М. Вихрист та ін.]; за заг. ред. Т. Л. Сироїд; Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. 2-ге вид., перероб. і допов. Харків: Право, 2020. 590 с. URL: https://profbook.com.ua/index.php?route=product/product/download&product_id=5133&download_id=1169.
30. Право Європейського Союзу: підручн. / [Р.А. Петров (кер.авт.кол.), А.О. Вакуленко, Ван Елсуwege П. та ін.] за ред. Р.А. Петрова. Вид. 9-е, змінене і допов. Харків: Право, 2010. 442 с. URL: <https://intrel.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/09/Pravo-ievropeyskoho-soiuzu.pdf>.

Додаткова література

- 1.Березовська І. А. Угоди про асоціацію в Європейському Союзі. Актуальні проблеми міжнародних відносин. Випуск 121 (частина І). 2014. URL: <http://journals.iir.kiev.ua/index.php/apmv/article/viewFile/2385/2118>.
- 2.Малик Я.Й. Угода про асоціацію Україна – ЄС як шлях реформування українського суспільства. Демократичне врядування. 2013. Вип.11. URL: http://www.lvivacademy.com/vidavnitstvo_1/visnik11/fail/Malyk.pdf.
- 3.Національна стратегія наближення (апроксимації) законодавства України до права ЄС у сфері охорони довкілля. Київ. 2015. URL: https://mepr.gov.ua/files/docs/draft_NAS_FEB2015.pdf.
4. Толкаченко О.В. Принципи сучасного міжнародного екологічного права: теоретичний аспект. Четверті юридичні диспути з актуальних проблем приватного права, присвячені пам'яті Є.В. Васьковського: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Одеса, 16 травня 2014 р.). Одеса: Астропринт, 2014. С. 276-279.

5. Толкаченко Олена. Право на сприятливе навколишнє середовище в законодавстві України та інших держав / О. Толкаченко // *Ukraina po Rewolucji Godności. Prawa człowieka – tożsamość narodowa*, Uniwersytet Łódzki, Bookmarked Publishing & Editing, Łódz-Olsztyn 2017, 262 s.

Практичне заняття 11

Тема 11. Політика ЄС у сфері охорони земель

Розгляд теоретичних питань

1. Політика і право ЄС з питань, що стосуються захисту земель.
2. Контроль за антропогенним впливом на ґрунти.
3. Тематична стратегія захисту ґрунтів.
4. Ґрунтова стратегія.
5. Основа ґрунтової директиви.

Теми рефератів

1. Захист ґрунтів в ЄС.
2. Охорона навколишнього середовища при здійсненні сільськогосподарської діяльності.
3. Доступ до екологічної інформації в ЄС.

Питання для самостійного вивчення здобувачами при підготовці до практичного заняття

Аналіз законодавства Європейського союзу:

- Ґрунтова стратегія (Soil Strategy)
- Основа ґрунтової директиви (Soil Framework Directive p – SFD).
- Директива 86/278/ЄЕС про охорону навколишнього природного середовища та ґрунтів при використанні у сільському господарстві осадів стічних вод.

Методичні рекомендації до вивчення питань теми 11

Під час вивчення даної теми, здобувачі мають звернути увагу на визначення ґрунтів та їх зв'язок з іншими природними ресурсами і довкіллям. Положення щодо захисту ґрунту часто спрямовані на захист інших екологічних середовищ або на досягнення інших цілей і не є частиною послідовної політики щодо захисту ґрунту. Це означає, що навіть при повній реалізації існуюча політика далека від охоплення всіх ґрунтів і всіх виявлених ґрунтових загроз. Підвищення поінформованості про важливість захисту ґрунтів на міжнародному рівні відображено в Хартії Ради Європи 2003 року про захист і стале управління ґрунтом.

Всі держави-члени, а також ЄС є учасниками Конвенції Організації Об'єднаних Націй про боротьбу з опустелюванням.

Вивчаючи ці питання здобувачі мають усвідомлювати, що земельні ресурси складають важливу частину економічного потенціалу країн Європейського Союзу. Особливу увагу якості ґрунтів приділяється в продуктивній безпеці.

В структурі правового регулювання Європейського Союзу контроль за якістю ґрунтів сформовано довкола ст.174 Розділу XIX «Довкілля» Договору про заснування ЄС. В статті визначено цілі Союзу у збереженні довкілля: берегти, охороняти та поліпшувати стан довкілля, берегти здоров'я людей, виважено й раціонально використовувати природні ресурси, сприяти на міжнародному рівні розв'язанню регіональних та світових проблем довкілля. Метою політики щодо охорони ґрунтів є досягнення високого рівня захисту з урахуванням розмаїття становища у різних регіонах ЄС.

Відповідно Директиви 2010/75/ЄС для експлуатації ґрунтів необхідний дозвіл, який включає граничні обсяги викидів для забруднюючих речовин, або еквівалентні параметри або технічні заходи, може містити вимоги для захисту ґрунту та ґрунтових вод, а також вимоги здійснення моніторингу.

Умови, передбачені у дозволі, повинні встановлюватись державами на основі найкращих наявних технологій.

Здобувачі мають знати, що у 2006 році тут була прийнята Ґрунтова стратегія (Soil Strategy) і основа ґрунтової директиви (Soil Framework Directive р – SFD), що представляє базис політики в цій галузі. Був прийнятий проект моніторингу стану ґрунтів (ENVASSO – Environmental Assessment of Soil for Monitoring) для розробки єдиного інтегрованого оперативного набору критеріїв та індикаторів для створення основи інформаційної системи про стан ґрунтів в Європі. Основне завдання – визначити відповідні індикатори для моніторингу скорочення ґрунтового біорізноманіття.

Були складені процедури і протоколи відповідно до поточних ISO-стандартів стосовно Європи. Ефективність і чутливість кожного індикатора тестували в умовах різного землекористування в 4 європейських країнах.

Для написання доповіді здобувачі мають дослідити політику ЄС щодо захисту ґрунтів та охорони навколишнього середовища при здійсненні сільськогосподарської діяльності. При дослідженні теми щодо доступу до екологічної інформації в ЄС треба звернути увагу на політику ЄС в цій сфері та Орхуську конвенцію.

Джерела, рекомендовані до вивчення теми

Нормативно-правові акти

1. Директива 86/278/ЄЕС про охорону навколишнього природного середовища та ґрунтів при використанні у сільському господарстві осадів стічних вод. URL: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/>.
2. Директива №2003/4/ЄС про доступ громадськості до екологічної інформації та про скасування Директиви №90/313/ЄЕС/ URL: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:>

3. Директива 2004/35/ЄС про екологічну відповідальність за попередження та ліквідацію наслідків завданої навколишньому середовищу шкоди. URL: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/>.

4. Декларація Конференції ООН з проблем навколишнього середовища людини 1972 р. (м. Стокгольм). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_454#Text.

Основна література

31. Ладиченко В.В. Екологічна політика і право ЄС: Навчальний посібник / В.В. Ладиченко, І.В. Гиренко, Л.О. Головка, В.А. Вітів. К.: Видавничий центр НУБіП України. 2019. 363 с. URL: <https://ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/project-result-content/ead800f4-e35a-445d-bb1b>.

32. Основи права Європейського Союзу: підручник / [Л.І. Адашис, Т.М. Анакіна, С.М. Вихрист та ін.]; за заг. ред. Т. Л. Сироїд; Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. 2-ге вид., перероб. і допов. Харків: Право, 2020. 590 с. URL: https://profbook.com.ua/index.php?route=product/product/download&product_id=5133&download_id=1169.

33. Право Європейського Союзу: підручн. / [Р.А. Петров (кер.авт.кол.), А.О. Вакуленко, Ван Елсуwege П. та ін.] за ред. Р.А. Петрова. Вид. 9-е, змінене і допов. Харків: Право, 2010. 442 с. URL: <https://intrel.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/09/Pravo-ievropeyskoho-soiuzu.pdf>.

Додаткова література

1.Березовська І. А. Угоди про асоціацію в Європейському Союзі. Актуальні проблеми міжнародних відносин. Випуск 121 (частина І). 2014. URL: <http://journals.iir.kiev.ua/index.php/apmv/article/viewFile/2385/2118>.

2.Національна стратегія наближення (апроксимації) законодавства України до права ЄС у сфері охорони довкілля. Київ. 2015. URL: https://mepr.gov.ua/files/docs/draft_NAS_FEB2015.pdf.

3. Толкаченко О.В. Правове регулювання культивування ГМО в країнах Європейського Союзу. Вісник Одеського національного університету. Том

24. Випуск 1 (34). Правознавство, 2019. С. 174-181. URL: <http://liber.onu.edu.ua/opacunicode/index.php?url=/notices/index/IdNotice:955317/Source:default>.

4. Толкаченко О.В. Принципи сучасного міжнародного екологічного права: теоретичний аспект. Четверті юридичні диспути з актуальних проблем приватного права, присвячені пам'яті Є.В.Васьковського: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Одеса, 16 травня 2014 р.). Одеса: Астропринт, 2014. С. 276-279.

5. Толкаченко Олена. Право на сприятливе навколишнє середовище в законодавстві України та інших держав / О. Толкаченко // *Ukraina po Rewolucji Godności. Prawa człowieka – tożsamość narodowa*, Uniwersytet Łódzki, Bookmarked Publishing & Editing, Łódź-Olsztyn 2017, 262 s.

6. Труш О.О. Формування та реалізація спільної екологічної політики Європейського Союзу в умовах сучасних інтеграційних процесів / О.О. Труш, М.В. Андрієнко, Г.А. Ломовських // *Державне управління*. 2014. № 1. URL: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/ebook/db/2014-1/doc/4/05.pdf>.

Практичне заняття 12

Тема 12. Екологічна політика ЄС в галузі поводження з генетично-модифікованими організмами

Розгляд теоретичних питань

1. Поняття генетично модифікованих організмів.
2. Правове регулювання використання генетично-модифікованих організмів у праві ЄС.
3. Вимоги щодо здійснення діяльності пов'язаної із використанням ГМО.

Теми рефератів

1. ГМО: історія створення і розвитку.

2. Правове регулювання перевезення, поводження та використання ГМО на рівні Співтовариства.
3. Картахенський протоколом з біобезпеки.

Питання для самостійного вивчення здобувачами при підготовці до практичного заняття

Аналіз законодавства Європейського союзу:

- Директива №2001/18/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 12 березня 2001 року про вивільнення у навколишнє середовище генетично модифікованих організмів і про скасування Директиви Ради 90/220 / ЄЕС.
- Директива Ради №87/357/ЄЕС від 25 червня 1987 року про зближення законодавств держав-членів, щодо товарів, які не відповідають їх зовнішнім виглядом і становлять загрозу для здоров'я та безпеки споживачів.
- Регламент Ради (ЄС) №870 / 2004 від 24 квітня 2004 року, який засновує програму Співтовариства щодо збереження, характеристики, збору і використання генетичних ресурсів в сільському господарстві, і скасовує Регламент (ЄС) №1467 / 94.

Методичні рекомендації до вивчення питань теми 12

Здобувачі, при вивченні питань цієї теми, мають знати, що застосовуючи принцип попередження, Співтовариство встановило, зокрема, згідно з Директивами 90/ 219/ЄЕС (щодо модифікованих мікроорганізмів) та 90/220/ЄЕС23 (щодо ГМО) механізми оцінки, регулювання, управління та контролю ризиків, пов'язаних із використанням і випуском у навколишнє середовище ГМО, отриманих в результаті біотехнології, що можуть негативно вплинути на біорізноманіття.

Більше того, Співтовариство брало активну участь у розробленні Картахенського протоколу з біобезпеки до Конвенції про охорону біологічного різноманіття.

Слід зазначити, що питанню регулювання використання генетично модифікованих організмів приділяється у Співтоваристві все більше і більше уваги. Регулювання використання ГМО здійснюється, в основному, за допомогою Регламентів, більшість з яких були прийняті в останні роки. Ними, зокрема, регулюються питання транскордонного перевезення ГМО, використання генетично модифікованих продуктів харчування та кормів, відстежування та маркування ГМО і продуктів харчування з ГМО, введення нових продуктів, що використовують ГМО.

На сьогодні використання ГМО регулюється Директивою 90/ 219/ЄЕС щодо використання генетично модифікованих мікроорганізмів у замкнених системах²⁵, Директивою 2001/18/ЄЕС про умисний випуск у навколишнє середовище генетично модифікованих організмів і відміну Директиви Ради 90/220/ЄЕС²⁶, Регламентом № 1946/2003 про транскордонне перевезення генетично модифікованих організмів²⁷, Регламентом № 1829/2003 про генетично модифіковані продукти харчування та корми²⁸, Регламентом № 1830/2003 щодо відстежування та маркування генетично модифікованих організмів і відстежування продуктів харчування та корму, виготовлених із генетично модифікованих організмів та внесення змін до Директиви 2001/18/ЄС²⁹, Регламентом № 258/97 щодо нових продуктів та інгредієнтів нових продуктів.

Завдання цих нормативно-правових актів — сприяти забезпеченню адекватного рівня захисту у сфері безпечного перевезення, поводження з та використання ГМО, утворених у результаті сучасної біотехнології, що можуть мати негативний вплив на збереження та стале використання біологічного різноманіття, створювати ризик людському здоров'ю, а також забезпечити громадянам можливість вільного проінформованого щодо ГМО.

Регламент також зобов'язує держави-члени вживати необхідних заходів для попередження непередбаченого та неумисного транскордонного переміщення ГМО, і передбачає механізм повідомлення у випадку такого переміщення. Такі заходи, зокрема, передбачають негайне повідомлення

громадськості та Комісії, усіх інших держав-членів, на які вплине чи може вплинути таке переміщення, а також Інформаційний центр із біорізноманіття й відповідні міжнародні організації.

Для написання доповіді здобувачі мають дослідити історію створення і розвитку ГМО; правове регулювання перевезення, поводження та використання ГМО на рівні Співтовариства. Пропонується здобувачам проаналізувати Картахенський протокол з біобезпеки в межах своєї доповіді або реферату.

Джерела, рекомендовані до вивчення теми

Нормативно-правові акти

1. Директива № 2003/4/ЄС про доступ громадськості до екологічної інформації та про скасування Директиви № 90/313/ЄЕС/ URL: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ>:
2. Директива № 2001/18/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 12 березня 2001 року про вивільнення у навколишнє середовище генетично модифікованих організмів і про скасування Директиви Ради 90/220 / ЄЕС. URL: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX%3A32001L0018>.
3. Директива Ради № 87/357/ЄЕС від 25 червня 1987 року про зближення законодавств держав-членів, щодо товарів, які не відповідають їх зовнішнім виглядом і становлять загрозу для здоров'я та безпеки споживачів. URL: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX%3A31987L0357>.
4. Директива № 2005/29/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 11 травня 2005 року про недобросовісних торгових методах підприємств до споживачів на внутрішньому ринку, що вносить зміни до Директиви Ради № 84/450/ЄЕС, директив № 97/7/ЄС, № 98/27/ЄС та № 2002/65/ЄС Європейського парламенту та Ради, а також до Регламенту (ЄС) № 2006/2004 Європейського парламенту та Ради («Директива про недобросовісних торгових методах»).

URL: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2005:149:0022:0039:en:PDF>.

5. Регламент Ради (ЄС) № 870 / 2004 від 24 квітня 2004 року, який засновує програму Співтовариства щодо збереження, характеристики, збору і використання генетичних ресурсів в сільському господарстві, і скасовує Регламент (ЄС) № 1467 / 94. URL: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32004R0870/>

6. Угода про асоціацію між Україною, з одного боку, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії та їх державами-членами, з іншого боку, від 27 червня 2014 року. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/984_011/.

Основна література

34. Ладиченко В.В. Екологічна політика і право ЄС: Навчальний посібник / В.В. Ладиченко, І.В. Гиренко, Л.О. Головка, В.А. Вітів. К.: Видавничий центр НУБіП України. 2019. 363 с. URL: <https://ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/project-result-content/ead800f4-e35a-445d-bb1b>.

35. Основи права Європейського Союзу: підручник / [Л.І. Адашис, Т.М. Анакіна, С.М. Вихрист та ін.]; за заг. ред. Т. Л. Сироїд; Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. 2-ге вид., перероб. і допов. Харків: Право, 2020. 590 с. URL: https://profbook.com.ua/index.php?route=product/product/download&product_id=5133&download_id=1169.

36. Право Європейського Союзу: підручн. / [Р.А. Петров (кер.авт.кол.), А.О. Вакуленко, Ван Елсуwege П. та ін.] за ред. Р.А. Петрова. Вид. 9-е, змінене і допов. Харків: Право, 2010. 442 с. URL: <https://intrel.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/09/Pravo-ievropeyskoho-soiuzu.pdf>.

Додаткова література

1. Березовська І. А. Угоди про асоціацію в Європейському Союзі. Актуальні проблеми міжнародних відносин. Випуск 121 (частина І). 2014. URL: <http://journals.iir.kiev.ua/index.php/apmv/article/viewFile/2385/2118>.

- 2.Малик Я.Й. Угода про асоціацію Україна – ЄС як шлях реформування українського суспільства. Демократичне врядування. 2013. Вип.11. URL: http://www.lvivacademy.com/vidavnitstvo_1/visnik11/fail/Malyk.pdf.
- 3.Національна стратегія наближення (апроксимації) законодавства України до права ЄС у сфері охорони довкілля. Київ. 2015. URL: https://mepr.gov.ua/files/docs/draft_NAS_FEB2015.pdf.
- 4.Толкаченко О.В. Правове регулювання культивування ГМО в країнах Європейського Союзу. Вісник Одеського національного університету. Том 24. Випуск 1 (34). Правознавство, 2019. С. 174-181. URL: <http://liber.onu.edu.ua/opacunicode/index.php?url=/notices/index/IdNotice:955317/Source:default>.
- 5.Толкаченко Е.В. Определение понятия «морские генетические ресурсы». Матеріали Першого зібрання фахівців споріднених кафедр з обговорення актуальних наукових проблем та методики викладання аграрного, земельного, екологічного та природоресурсного права у вищих навчальних закладах України (м. Одеса, 9-10 вересня 2016 року) / відп. Ред. Проф. І.І. Каракаш. Одеса: Юридична література, 2016. С. 219-222.
- 6.Толкаченко Олена. Право на сприятливе навколишнє середовище в законодавстві України та інших держав / О. Толкаченко // Ukraina po Rewolucji Godności. Prawa człowieka – tożsamość narodowa, Uniwersytet Łódzki, Bookmarked Publishing & Editing, Łódz-Olsztyn 2017, 262 s.
- 7.Труш О.О. Формування та реалізація спільної екологічної політики Європейського Союзу в умовах сучасних інтеграційних процесів / О.О. Труш, М.В. Андрієнко, Г.А. Ломовських // Державне управління. 2014. № 1. URL: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/ebook/db/2014-1/doc/4/05.pdf>.

Практичне заняття 13

Тема 13. Екологічна політика ЄС в галузі поводження з відходами

Розгляд теоретичних питань

1. Поняття відходів та небезпечних відходів в праві ЄС.
2. Правове регулювання поводження із специфічними категоріями відходів.
3. Правове регулювання утилізації та видалення відходів.
4. Правове регулювання поводження із небезпечними відходами.

Теми рефератів

1. Європейський каталог відходів.
2. Небезпечні відходи та особливості їх правового регулювання.
3. Основні проблеми імплементації державами-членами законодавства Співтовариства про відходи.

Питання для самостійного вивчення здобувачами при підготовці до практичного заняття

1. Поняття небезпечних відходів.
2. Міжнародні договори у сфері контролю за транскордонним перевезенням небезпечних відходів.
3. Біобезпека та небезпечні відходи.
4. Аналіз законодавства Європейського союзу:
 - Директива Ради 1999/31/ЄС від 26 квітня 1999 р. про захоронення відходів (Директива щодо звалищ).
 - Директива 2008/98/ЄС про відходи та скасування деяких директив.
 - Регламент 1013/2006 про транспортування відходів.

Методичні рекомендації до вивчення питань теми 13

Вивчаючи питання даної теми, здобувачі повинні усвідомлювати, що протягом останніх 30 років в ЄС була запроваджена дуже амбітна політика та законодавство у сфері відходів. При цьому слід відмітити відхід від традиційного мислення про відходи як небажаного тягаря. Відходи в ЄС тепер сприймаються як цінний ресурс.

Довгострокова мета політики ЄС у сфері поводження з відходами – перетворити ЄС на суспільство, у якому відходи максимально переробляються, уникаючи відходів і використовуючи неминучі відходи як ресурс, де це можливо. Метою є досягнення набагато більш високих рівнів утилізації та мінімізація видобутку додаткових природних ресурсів.

Підхід ЄС до управління відходами ґрунтується на ієрархії відходів. Законодавство ЄС встановлює пріоритетний порядок поводження з відходами.

Було запроваджено п'ятиступеневу ієрархію управління відходами, яку можна зобразити наступним чином у порядку убутання:

- запобігання утворенню відходів. Має зменшуватися кількість утворюваних відходів, а також їх небезпечність. Запобігання виникненню відходів є пріоритетом. Країни-члени ЄС повинні були розробити програми 175 запобігання утворенню відходів до кінця грудня 2013 року, беручи до уваги весь життєвий цикл продукції, тобто включаючи проектування, виробництво та розповсюдження, а також використання та закінчення терміну експлуатації продукції;

- повторне використання, утилізація та відновлення. В ЄС було визначено декілька видів відходів, які потребують першочергової уваги і окремого правового регулювання з метою зменшення впливу цих видів відходів на навколишнє середовище. До таких відходів належать: електричні та електронні відходи, відходи упаковки, транспортні засоби, батарейки та відходи гірничої діяльності. Директиви прийняті з метою правового регулювання управління відходами сприяють ефективному використанню ресурсів протягом багатьох років, поліпшенню збору відходів та управління відходами, покращенню дизайну продукції (з використанням менш небезпечних речовин і більшим вмістом вторинної сировини) і безперервному зростанню показників переробки;

- утилізація: якщо це можливо, відходи, які не можуть бути перероблені або повторно використані, повинні бути безпечно спалені, а екологічно безпечні полігони використовуються лише як крайній засіб.

Здобувачі мають знати, що структуру законодавства ЄС у сфері поводження з відходами можна зобразити наступним чином:

1. горизонтальне екологічне законодавство (наприклад, директиви, спрямовані на комплексне запобігання нанесення шкоди навколишньому природному середовищу та контроль над забрудненням);
2. законодавство, яке регулює поводження з відходами (Рамкова директива про відходи та інші директиви та рекомендації);
3. Тематична стратегія щодо запобігання та перероблення відходів;
4. Стратегія сталого розвитку ЄС та програми дій з охорони навколишнього середовища.

Рамковою директивою про відходи є Директива 2008/98/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 19 листопада 2008 року про відходи. Ця Директива скасувала Директиву 2006/12/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 5 квітня 2006 року про відходи, Директиву про небезпечні відходи 91/689/ЄЕС, та Директиву про відпрацьовані масла 75/439/ЄЕС. Вона встановлює загальні вимоги щодо поводження з відходами та встановлює основні визначення у сфері поводження з відходами для ЄС. Рамкова директива про відходи забезпечує рамки для координації управління відходами в членських країнах ЄС з метою обмеження утворення відходів та оптимізації організації поводження з відходами та їх утилізації.

Для написання доповіді здобувачі мають дослідити та дати характеристику Європейському каталогу відходів; проаналізувати особливості небезпечних відходів та їх правове регулювання; охарактеризувати основні проблеми імплементації державами-членами законодавства Співтовариства про відходи.

Джерела, рекомендовані до вивчення теми

Нормативно-правові акти

1. Директива 2006/66/ЄС про батареї та акумулятори та відходи батарейок й акумуляторів, що містять певні небезпечні речовини. URL: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/>.
2. Директива 2008/98/ЄС про відходи та скасування деяких директив. URL: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/>.
3. Директива Ради 1999/31/ЄС від 26 квітня 1999 р. про захоронення відходів (Директива щодо звалищ). URL: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT>.
4. Про контроль за транскордонним перевезенням небезпечних відходів та їх видаленням: Конвенція 1989 р. (м. Базель). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_022#Text.
5. Про процедуру попередньої обґрунтованої згоди відносно окремих небезпечних речовин та пестицидів у міжнародній торгівлі: Конвенція 1998 р. (м. Роттердам). URL: <http://law.edu.ru/book/book.asp?bookID=114520>.
6. Регламент 1013/2006 про транспортування відходів. URL: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/>.

Основна література

37. Ладиченко В.В. Екологічна політика і право ЄС: Навчальний посібник / В.В. Ладиченко, І.В. Гиренко, Л.О. Головка, В.А. Вітів. К.: Видавничий центр НУБіП України. 2019. 363 с. URL: <https://ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/project-result-content/ead800f4-e35a-445d-bb1b>.
38. Основи права Європейського Союзу: підручник / [Л.І. Адашис, Т.М. Анакіна, С.М. Вихрист та ін.]; за заг. ред. Т. Л. Сироїд; Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. 2-ге вид., перероб. і допов. Харків: Право, 2020. 590 с. URL: https://profbook.com.ua/index.php?route=product/product/download&product_id=5133&download_id=1169.
39. Право Європейського Союзу: підручн. / [Р.А. Петров (кер.авт.кол.), А.О. Вакуленко, Ван Елсуwege П. та ін.] за ред. Р.А. Петрова. Вид. 9-е, змінене і

допов. Харків: Право, 2010. 442 с. [URL:https://intrel.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/09/Pravo-ievropeyskoho-soiuzu.pdf](https://intrel.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/09/Pravo-ievropeyskoho-soiuzu.pdf).

Додаткова література

- 1.Березовська І. А. Угоди про асоціацію в Європейському Союзі. Актуальні проблеми міжнародних відносин. Випуск 121 (частина І). 2014. [URL:http://journals.iir.kiev.ua/index.php/apmv/article/viewFile/2385/2118](http://journals.iir.kiev.ua/index.php/apmv/article/viewFile/2385/2118).
- 2.Малик Я.Й. Угода про асоціацію Україна – ЄС як шлях реформування українського суспільства. Демократичне врядування. 2013. Вип.11. URL: http://www.lvivacademy.com/vidavnitstvo_1/visnik11/fail/Malyk.pdf.
- 3.Національна стратегія наближення (апроксимації) законодавства України до права ЄС у сфері охорони довкілля. Київ. 2015. URL: https://mepr.gov.ua/files/docs/draft_NAS_FEB2015.pdf.
- 4.Толкаченко О.В. Визначення поняття та встановлення критеріїв гарного стану навколишнього середовища у морському просторі Європейського Союзу. Шості юридичні диспути з актуальних проблем приватного права, присвячені пам'яті Є.В. Васьковського: (до 150-річчя від дня його народження): матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Одеса, 20-21 травня 2016 р.). Одеса: Астропринт, 2016. С. 487-491.
- 5.Толкаченко О.В. Політика Європейського Союзу у сфері охорони вод для купання та управління прибережними зонами.Право, економіка та управління: генезис, сучасний стан та перспективи розвитку: матер. Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 20-річчю економіко-правового ф-ту ОНУ імені І.І. Мечникова (м. Одеса, 14-15 верес. 2018 р.) / ОНУ імені І.І. Мечникова; відп. ред. І.А. Ломачинська, А,В, Смітюх. Одеса: Фенікс, 2018. 726 с. URL: <http://dspace.onu.edu.ua:8080/handle/123456789/18753>.
6. Толкаченко О.В. Види забруднень морського середовища. Науковий журнал «Право і суспільство». № 5-2. Ч. 3. 2015. С. 147-153.
7. Толкаченко О.В. Екосистемний підхід у морському законодавстві ЄС // Матеріали 71-ої наукової конференції професорсько-викладацького складу

економіко-правового факультету ОНУ імені І.І. Мечникова (23-25 листопада 2016 р., Одеса). Одеса: Астропринт, 2016. С. 181-185.

8. Толкаченко О.В. Правова охорона морського середовища. Правова держава. Одеса. № 18. 2014. С. 91-95.

9. Толкаченко О.В. Принципи сучасного міжнародного екологічного права: теоретичний аспект. Четверті юридичні диспути з актуальних проблем приватного права, присвячені пам'яті Є.В. Васьковського: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Одеса, 16 травня 2014 р.). Одеса: Астропринт, 2014. С.276-279.

10. Толкаченко О.В. Природоохоронні аспекти в Конвенції ООН з морського права 1982 року. Правова держава. Одеса. № 22. 2016. С. 144-149.

11. Толкаченко Олена. Право на сприятливе навколишнє середовище в законодавстві України та інших держав / О. Толкаченко // *Ukraina po Rewolucji Godności. Prawa człowieka – tożsamość narodowa*, Uniwersytet Łódzki, Bookmarked Publishing & Editing, Łódź-Olsztyn 2017, 262 s.

12. Труш О.О. Формування та реалізація спільної екологічної політики Європейського Союзу в умовах сучасних інтеграційних процесів / О.О. Труш, М.В. Андрієнко, Г.А. Ломовських // *Державне управління*. 2014. № 1. URL: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/ebook/db/2014-1/doc/4/05.pdf>.

Практичне заняття 14

Тема: Правова охорона особливо охоронюваних територій та об'єктів у межах ЄС

Розгляд теоретичних питань

1. Правова охорона територій природно-заповідного фонду.
2. Міжнародне співробітництво у сфері збереження лісових ресурсів.
3. Правовий режим збереження середовищ існування тваринного і рослинного світу в екологічному праві ЄС.

4. Міжнародно-правове регулювання торгівлі видами фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення.
5. «Лісові принципи» і боротьба зі збезлісінням.

Теми рефератів

1. Створення мережі «Nature 2000».
2. Правове регулювання торгівлі видами флори і фауни.
3. Охорона лісів в Європейському союзі.

Питання для самостійного вивчення здобувачами при підготовці до практичного заняття

Аналіз законодавства Європейського союзу:

- Рамсарська конвенція про водно-болотні угіддя, що мають міжнародне значення, головним чином як середовища існування водоплавних птахів.
- Протокол Монтре.
- «Лісові принципи» і боротьба зі збезлісінням. Принципи лісівництва 1992 року.

Методичні рекомендації до вивчення питань теми

Основні питання цієї теми, на які повинні звернути увагу здобувачі – це правова охорона територій природно-заповідного фонду, збереження лісових ресурсів, правовий режим збереження середовищ існування тваринного і рослинного світу, регулювання торгівлі видами фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення, боротьба за збереження водно-болотних угідь, що мають міжнародне значення, головним чином як середовища існування водоплавних птахів.

Завдання та заходи зі збереження біорізноманіття — важлива складова Програм дій Співтовариства у сфері навколишнього середовища. Охорона природи та біорізноманіття була однією із семи «тем та цілей» П'ятої програми дій Співтовариства у сфері навколишнього середовища (на період

1992-2000 рр.). Ключовим елементом цієї Програми була згадана Стратегія Співтовариства щодо біорізноманіття.

Однією із чотирьох основних цілей Шостої програми дій Співтовариства у сфері навколишнього середовища є охорона, збереження, відновлення і розвиток дії природних систем, природних середовищ існування, дикої флори і фауни, з метою припинення опустелювання та втрати біорізноманіття, включаючи різноманітність генетичних ресурсів як у Європейському Союзі, так і на глобальному рівні. Програма ставила також перед Співтовариством завдання досягнути до 2010 року припинення зниження біорізноманіття. Програма вимагала забезпечити імплементацію та сприяти моніторингу й оцінці стратегії Співтовариства з біорізноманіття і відповідних планів дій, включаючи, через програму збору даних та інформації, вироблення відповідних індикаторів і сприяння використанню найкращих доступних технологій і найкращої практики у сфері навколишнього середовища.

Для досягнення визначених цілей Програмою передбачено близько 25 пріоритетних дій, що, зокрема, включають заходи щодо розвитку мережі Natura 2000 та її поширення на держави-кандидати й морські зони; розподілу вигод від використання генетичних ресурсів; попередження і контролю за поширенням чужорідних видів; розвитку тематичних стратегій із захисту ґрунтів, морського середовища та лісів; розвитку положень і методів для оцінки ризику, визначення, маркування і відслідковування ГМО й ратифікації та імплементації Картахенського протоколу про біобезпеку. Пропоновані заходи повинні базуватись на існуючому законодавстві Співтовариства у сфері навколишнього середовища та удосконалювати його.

Здобувачі мають знати, що необхідним компонентом збереження біорізноманіття у законодавстві Співтовариства є збереження видів дикої флори та фауни і природних середовищ існування. Постійне погіршення стану природних середовищ існування та зникання видів викликає чи не найбільше занепокоєння громадськості Співтовариства. Вирішення цих

проблем посідає одне з найважливіших місць серед завдань екологічної політики Співтовариства.

Основними нормативно-правовими актами Співтовариства є Директива Ради 92/43/ЄЕС про збереження природних середовищ існування дикої фауни та флори¹⁰ та Директива 79/409/ЄЕС про збереження диких птахів¹¹. Окремі вимоги щодо використання певних видів тварин, зокрема щодо використання тварин у експериментах і утримання в зоопарках, встановлюються Директивами 86/609/ЄЕС¹² та 1999/22/ЄС¹³. Головне завдання законодавства Співтовариства у цій сфері — підтримання та збереження біорізноманіття шляхом збереження природних середовищ існування і видів дикої фауни та флори.

Для написання доповіді здобувачі мають дослідити етапи створення мережі «Nature 2000»; правове регулювання торгівлі видами флори і фауни, а також визначити правову охорону лісів в Європейському союзі.

Джерела, рекомендовані до вивчення теми

Нормативно-правові акти

1. Про Концепцію адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Постанова Кабінету Міністрів України від 16 серпня 1999 р. № 1496. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1496-99-%D0%BF#Text>.
2. Про боротьбу з опустелюванням у тих країнах, які потерпають від серйозної посухи та / або опустелювання, особливо в Африці: Конвенція 1994 р. (м. Париж). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_120.
3. Про захист рослин: Конвенція 1951 р. (м. Рим). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_805.
4. Про збереження мігруючих видів диких тварин: Конвенція 1979 р. (м. Бонн). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_136.

5. Про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення (CITES): Конвенція 1973 р. (м. Вашингтон). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_129.

6. Про охорону культурної всесвітнього і природної спадщини: Конвенція 1972 р. (м. Париж). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_089.

Основна література

40. Ладиченко В.В. Екологічна політика і право ЄС: Навчальний посібник / В.В. Ладиченко, І.В. Гиренко, Л.О. Головка, В.А. Вітів. К.: Видавничий центр НУБіП України. 2019. 363 с. URL: <https://ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/project-result-content/ead800f4-e35a-445d-bb1b>.

41. Основи права Європейського Союзу: підручник / [Л.І. Адашис, Т.М. Анакіна, С.М. Вихрист та ін.]; за заг. ред. Т. Л. Сироїд; Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. 2-ге вид., перероб. і допов. Харків: Право, 2020. 590 с. URL: https://profbook.com.ua/index.php?route=product/product/download&product_id=5133&download_id=1169.

42. Право Європейського Союзу: підручн. / [Р.А. Петров (кер.авт.кол.), А.О. Вакуленко, Ван Елсуwege П. та ін.] за ред. Р.А. Петрова. Вид. 9-е, змінене і допов. Харків: Право, 2010. 442 с. URL: <https://intrel.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/09/Pravo-ievropeyskoho-soiuzu.pdf>.

Додаткова література

1.Березовська І. А. Угоди про асоціацію в Європейському Союзі. Актуальні проблеми міжнародних відносин. Випуск 121 (частина І). 2014. URL: <http://journals.iir.kiev.ua/index.php/apmv/article/viewFile/2385/2118>.

2.Малик Я.Й. Угода про асоціацію Україна – ЄС як шлях реформування українського суспільства. Демократичне врядування. 2013. Вип.11. URL: http://www.lvivacademy.com/vidavnitstvo_1/visnik11/fail/Malyk.pdf.

3.Національна стратегія наближення (апроксимації) законодавства України до права ЄС у сфері охорони довкілля. Київ. 2015. URL: https://mepr.gov.ua/files/docs/draft_NAS_FEB2015.pdf.

4. Толкаченко О.В. Принципи сучасного міжнародного екологічного права: теоретичний аспект. Четверті юридичні диспути з актуальних проблем приватного права, присвячені пам'яті Є.В. Васьковського: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Одеса, 16 травня 2014 р.). Одеса: Астропринт, 2014. С.276-279.
5. Толкаченко Олена. Право на сприятливе навколишнє середовище в законодавстві України та інших держав / О. Толкаченко // *Ukraina po Rewolucji Godności. Prawa człowieka – tożsamość narodowa*, Uniwersytet Łódzki, Bookmarked Publishing & Editing, Łódz-Olsztyn 2017, 262 s.
6. Труш О.О. Формування та реалізація спільної екологічної політики Європейського Союзу в умовах сучасних інтеграційних процесів / О.О. Труш, М.В. Андрієнко, Г.А. Ломовських // *Державне управління*. 2014. № 1. URL: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/ebook/db/2014-1/doc/4/05.pdf>.

Контрольні питання до змістового модулю II

1. Стратегія ЄС із зміни клімату.
2. Правове регулювання зменшення викидів парникових газів.
3. Торгівля квотами.
4. Альтернативні види енергії як засіб попередження зміни клімату.
5. Вимоги щодо охорони атмосферного повітря.
6. Охорона озонового шару в рамках ЄС.
7. Вимоги законодавства ЄС щодо обмеження акустичного впливу з різних джерел.
8. Система водного законодавства ЄС - загальна характеристика.
9. Основні принципи водної політики ЄС.
10. Вимоги законодавства щодо якості води для купання.
11. Управління ризиками затоплення.
12. Вимоги законодавства щодо якості питної води.
13. Правовий режим використання та охорони вод від забруднення.

14. Глобальна рамкова конвенція про право на воду.
15. Програма «Вода для життя».
16. Очистка міських стічних вод.
17. Концепція біологічного різноманіття.
18. Збереження природних середовищ існування в Європі.
19. Правове регулювання торгівлі видами дикої флори та фауни.
20. Збереження біорізноманіття *in-situ* та *ex-situ*.
21. Політика і право ЄС з питань, що стосуються захисту земель.
22. Контроль за антропогенним впливом на ґрунти.
23. Тематична стратегія захисту ґрунтів.
24. Поняття генетично модифікованих організмів.
25. Правове регулювання використання генетично-модифікованих організмів на універсальному рівні.
26. Правове регулювання використання генетично-модифікованих організмів у вторинному праві ЄС.
27. Вимоги щодо здійснення діяльності пов'язаної із використанням ГМО.
28. Поняття відходів в праві ЄС.
29. Правове регулювання поводження із специфічними категоріями відходів.
30. Правове регулювання операцій поводження з відходами.
31. Правове регулювання утилізації та видалення відходів.
32. Правова охорона територій природно-заповідного фонду.
33. Міжнародне співробітництво у сфері збереження лісових ресурсів.
34. Правовий режим збереження середовищ існування тваринного і рослинного світу в екологічному праві ЄС.
35. Міжнародно-правове регулювання торгівлі видами фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення.
36. «Лісові принципи» і боротьба зі збезлісінням.
37. Європейська політика у сфері продовольчої безпеки.
38. Основні принципи харчового законодавства ЄС.
39. Процедури та вимоги безпеки продовольчого права.

40. Законодавство ЄС про харчові продукти.
41. Програма FoodTrace.
42. Впровадження вимог простежуваності.
43. Європейська політика у сфері продовольчої безпеки.
44. Основні принципи харчового законодавства ЄС.
45. Процедури та вимоги безпеки продовольчого права.
46. Законодавство ЄС про харчові продукти.
47. Програма FoodTrace.
48. Впровадження вимог простежуваності.

ФОРМИ КОНТРОЛЮ, КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ ТА РОЗПОДІЛ БАЛІВ, ЩО ОТРИМУЮТЬ ЗДОБУВАЧІ

Поточний контроль:

- усний контроль: індивідуальне опитування за питаннями відповідної теми, оцінювання виконання рефератів (оцінювання доповіді та презентації);
- письмовий контроль: оцінювання розв'язання практичних задач, оцінювання розв'язання ситуаційних вправ та проблемних ситуацій;

Періодичний контроль:

- тестовий контроль: оцінювання контрольних робіт за змістовними модулями (тестування).

Підсумковий контроль: залік.

Критерії оцінювання навчальних досягнень здобувачів вищої освіти за різними видами роботи

Вид роботи	Кількість балів
Поточний контроль:	
- Опитування за питаннями відповідної теми на практичному занятті, участь здобувачів в обговоренні проблемних питань	від 0 до 2
- Виконання рефератів за однією із запропонованих тем: доповідь та демонстрація презентації	від 0 до 4
- Розв'язання практичних задач, ситуаційних вправ та проблемних ситуацій	від 0 до 5
Періодичний контроль:	
- Контрольна робота за змістовними модулями у формі тестування	Від 0 до 8

Вид роботи	Бали	Критерії оцінювання
Опитування за питаннями відповідної теми	0 балів	Здобувач не бере участь у практичному занятті, є лише спостерігачем; ніколи не виступає і не задає питання, незацікавлений у вивченні матеріалу; дає неправильні відповіді на запитання, показує

на практичному занятті, участь здобувачів в обговоренні проблемних питань		незадовільне знання понятійного апарату і літературних джерел.
	1 бал	Здобувач іноді бере участь в практичному занятті; частково виступає і задає питання; допускає помилки під час відповідей на запитання; показує пасивну роботу на практичних заняттях; показує фрагментарні знання понятійного апарату і літературних джерел; показує невміння публічно представляти матеріал.
	2 бали	Здобувач бере активну участь у практичному занятті; демонструє глибокі знання, дає повні та детальні відповіді на запитання; бере активну участь у обговоренні проблемних питань, користується додатковою навчально-методичною та науковою літературою; вміє сформулювати своє ставлення до певної проблеми; висловлює власні міркування, наводить доцільні приклади; вміє знаходити найбільш адекватні форми розв'язання суперечностей; здатний публічно представити матеріал.
Виконання рефератів за однією із запропонованих тем: доповідь та демонстрація презентації	0 балів	Не зараховуються реферати (довіді) та презентації, які виконані не самостійно або запозичені з мережі Інтернет.
	1 бал	Доповідь та презентація виконані самостійно, проте не опрацьована актуальність теми, теоретичний аналіз дано описово, змістовний матеріал представлений схематично, у висновку сформульовані загальні висновки (або вони взагалі відсутні), тема не розкрита, робота не відповідає вимогам.
	2 бали	Доповідь та презентація виконані самостійно, оформлення відповідає вимогам із незначними порушеннями, опрацьована актуальність теми, теоретичний аналіз містить неточності, але усно здобувач пояснює матеріал впевнено і за допомогою викладача виправляється, змістовний матеріал представлений добре, у висновку сформульовані загальні висновки, тема загалом розкрита із незначними прогалинами, інформація у презентації подана з посиланням на джерела, однак вони оформлені із помилками.
	3 бали	Доповідь та презентація виконані самостійно, оформлення відповідає вимогам, опрацьована актуальність теми із зазначенням невіршених раніше аспектів, теоретичний аналіз ґрунтовний та самостійний, здобувач усно та без допомоги викладача пояснює матеріал, змістовний матеріал представлений добре, у висновку сформульовані самостійні висновки, тема загалом розкрита, інформація у презентації подана із використанням самостійно розроблених схем, малюнків, графіків,

		містить посилання на джерела, які відповідно оформлені та є актуальними.
	4 бали	Доповідь та презентація виконані самостійно та оригінально, оформлення відповідає вимогам, актуальність теми повністю розкрита із зазначенням невирішених раніше аспектів, правильно визначені об'єкт і предмет, гіпотеза власного дослідження, метод відповідає тематиці та поставленій задачі, теоретичний аналіз ґрунтовний та самостійний, здобувач вільно презентує матеріал; зміст презентації не перевантажений слайдами з текстовим матеріалом; у висновку сформульовані самостійні ґрунтовні судження, підкріплені фактичними доказами та розрахунками, інформація на слайдах подана переважно схематично із використанням самостійно розроблених малюнків, графіків, містить посилання на джерела, які відповідно оформлені та є актуальними.
Розв'язання практичних задач, ситуаційних вправ та проблемних ситуацій	0 балів	Здобувач практичну задачу, ситуаційну вправу, проблемну ситуацію не виконав.
	1 бал	Здобувач виконав практичну задачу, розв'язав ситуаційну вправу, проблемну ситуацію, але недостатньо розкрив сутність, допускаючи при цьому суттєві неточності; відсутні сформовані уміння та навички дослідження і обґрунтування висновків; використано обмежену кількість джерел.
	2 бали	Здобувач виконав практичну задачу, розв'язав ситуаційну вправу, проблемну ситуацію, але демонструє фрагментарні знання предмету вивчення і дослідження, має ускладнення щодо виділення суттєвих його ознак, виявлення причинно-наслідкових зв'язків і формулювання висновків; використано обмежену кількість джерел.
	3 бали	Здобувач виконав практичну задачу, розв'язав ситуаційну вправу, проблемну ситуацію, у повній мірі демонструє знання предмету вивчення, чітко описує суттєві його ознаки, виявляє причинно-наслідкові зв'язки і формулює висновки; вільно використовує набуті теоретичні знання при аналізі практичного матеріалу; окрім рекомендованої літератури використовує додаткову, демонструє знання змісту відповідних нормативно-правових актів.
	4 бали	Здобувач виконав практичну задачу, розв'язав ситуаційну вправу, проблемну ситуацію, у повній мірі обґрунтовує обрані методи та інструменти дослідження, повно і чітко представляє основні теоретичні поняття для аналізу практичного матеріалу; в аналітичній / розрахунковій частині надає повноцінний аналіз проблеми, що

		досліджується, її всебічне висвітлення, у висновку формулює розгорнуті висновки, окрім рекомендованої літератури використовує додаткову, демонструє знання змісту відповідних нормативно-правових актів.
	5 балів	Здобувач виконав практичну задачу, розв'язав ситуаційну вправу, проблемну ситуацію, у повній мірі демонструє володіння навичками наукового дослідження; виявляє самостійність у підборі, аналізі та узагальненні відповідної статистичної та аналітичної інформації; із розглянутої проблеми робить чіткі вірні висновки. Здобувач виконує задачу, розв'язує ситуаційну вправу, проблемну ситуацію з творчим підходом, використовуючи нешаблонні фрази, демонструє розгорнуте, цікаве бачення, яке відрізняється власними роздумами, висновками; окрім рекомендованої літератури використовує додаткову, демонструє знання змісту відповідних нормативно-правових актів.
Контрольна робота за змістовними модулями у формі тестування	0 балів	Відповідь на запитання неправильна.
	0,4 бали	Відповідь на запитання правильна.

Розподіл балів, які отримують здобувачі вищої освіти

Поточний і періодичний контроль														Сума
Змістовий модуль № 1							Змістовий модуль № 2							балів
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	
0-6	0-6	0-6	0-6	0-6	0-6	0-6	0-6	0-6	0-6	0-6	0-6	0-6	0-6	100
балів	балів	балів	балів	балів	балів	балів	балів	балів	балів	балів	балів	балів	балів	балів
Контрольна робота * за змістовним модулем 1: 0 - 8							Контрольна робота * за змістовним модулем 2: 0 – 8							

T1, T2 ... T5 – теми практичних занять

* Примітка: Контрольна робота за змістовим модулем здійснюється у формі тестових завдань після завершення вивчення навчального матеріалу одного чи двох змістових модулів. Тестові завдання для контрольних робіт

складаються з 20 тестових завдань і відповідають змісту навчального матеріалу відповідного змістовного модуля. За кожну правильну відповідь на одне тестове завдання здобувач отримує 0,4 бали.

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою
		для заліку
90 - 100	A	зараховано
85 - 89	B	
75 - 84	C	
70 - 74	D	
60 - 69	E	
35 - 59	FX	не зараховано з можливістю повторного складання
0 - 34	F	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

Критерії оцінювання навчальних досягнень здобувачів вищої освіти

Оцінка за національною шкалою	100 бальна шкала / Оцінка ECTS	Теоретична підготовка	Практична підготовка
Зараховано	90–100 / A	Здобувач у повному обсязі володіє навчальним матеріалом, вільно, розгорнуто, обґрунтовано та аргументовано його викладає під час усних виступів та письмових відповідей. Здобувач демонструє чітке знання відповідних категорій, їх змісту, розуміння їх	Здобувач може аргументовано обрати раціональний спосіб виконання практичних завдань, виконує практичні завдання не передбачені навчальною програмою, вільно використовує набуті теоретичні знання при

		взаємозв'язку, правильно формулює тлумачення відповідних понять, демонструє знання змісту передбачених програмою нормативно-правових актів, робить самостійні висновки. Здобувач вміє виявляти причинно-наслідкові зв'язки, самостійно знаходити додаткову інформацію та використовувати її для реалізації поставлених завдань, вільно використовує нові інформаційні технології для поповнення знань.	аналізі практичного матеріалу, проявляє творчий підхід до виконання індивідуальних та колективних завдань при самостійній роботі.
Зараховано	85 – 89 / В	Здобувач достатньо повно володіє навчальним матеріалом, обґрунтовано його викладає під час усних виступів та письмових відповідей, використовуючи при цьому нормативну та обов'язкову літературу, застосовує знання для розв'язання стандартних ситуацій, самостійно аналізує, узагальнює і систематизує навчальну інформацію, але допускає неточності, які не є суттєвими для характеристики предмету питання та не впливають істотно на загальну характеристику того чи іншого явища (поняття).	Здобувач має стійкі навички виконання практичних завдань, правильно вирішує більшість практичних завдань.
	75 – 84 / С	Здобувач виявляє загалом високий рівень знань щодо всієї програми навчальної дисципліни, на достатньому рівні володіє навчальним	Здобувач за зразком самостійно виконує практичні завдання, передбачені програмою навчальної дисципліни.

		матеріалом, застосовує знання для розв'язання стандартних ситуацій, але не вміє самостійно аналізувати деякі питання, не повністю переконливо аргументувати свої відповіді, допускає незначні неточності.	
Зараховано	70 – 74 / D	Здобувач володіє навчальним матеріалом на репродуктивному рівні або відтворює певну частину навчального матеріалу з елементами логічних зв'язків. Здобувач знає основні поняття навчального матеріалу, але має ускладнення під час виділення суттєвих ознак вивченого та під час виявлення причинно-наслідкових зв'язків та формулювання висновків.	Здобувач має елементарні навички виконання практичних завдань, правильно вирішує лише половину практичних завдань.
	60 – 69 / E	Здобувач не повною мірою розуміє предмет навчальної дисципліни, наявні недоліки у розкритті змісту понять, категорій, закономірностей, назв та змісту нормативно-правових актів. Здобувач надає нечіткі характеристики відповідних явищ, викладає свої думки з істотним порушенням логіки подання матеріалу.	Здобувач може використовувати знання лише в стандартних практичних ситуаціях, має нестійкі навички виконання практичних завдань, робить багато суттєвих помилок.
Не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	35 – 59 / FX	Здобувач не правильно розкриває сутність базових питань навчальної дисципліни, допускає суттєві змістовні	Здобувач здатний виконати лише окремі практичні завдання за допомогою викладача. У здобувача

		помилки, володіє навчальним матеріалом поверхнево й фрагментарно, безсистемне виокремлює випадкові ознаки вивченого, не вміє сформулювати свою думку та викласти її в логічній послідовності, робити узагальнення та висновки.	відсутні сформовані уміння та навички.
Не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	0 – 34 / F	Здобувач не знає основних положень навчальної дисципліни, не володіє навчальним матеріалом.	Здобувач виконує лише елементи практичних завдань, погребує постійної допомоги викладача.

**ПИТАННЯ ДО ЗАЛІКУ З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«ОСНОВИ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО
СОЮЗУ»**

1. Формування екологічної політики ЄС.
2. Основні цілі, пріоритети екологічної політики ЄС.
3. Принципи екологічної політики ЄС.
4. Компетенція держав-членів щодо захисту, підтримки і поліпшення навколишнього середовища.
5. Екологічні програми ЄС.
6. Етапи розвитку екологічної політики ЄС.
7. Основні екологічні виклики і загрози сучасності.
8. Характеристика основних інструментів ЄС з охорони довкілля
9. Передумови розвитку екологічного права ЄС.
10. Розвиток екологічного права ЄС.
11. Предмет і поняття екологічного права ЄС.
12. Система екологічного права Європейського союзу.
13. Поняття та види джерел екологічного права ЄС.
14. Рішення суду ЄС як джерело екологічного права ЄС.
15. Уповноважений з прав людини Європейського союзу.
16. Горизонтальне екологічне законодавство ЄС.
17. Інституції ЄС, їх місце та функції у системі управління.
18. Історія формування та закріплення екологічних прав у праві ЄС.
19. Класифікація екологічних прав людини.
20. Універсальні міжнародні організації з охорони навколишнього середовища.
21. Регіональні міжнародні організації з охорони навколишнього середовища.
22. Роль неурядових природоохоронних організацій.

23. Поняття регіонального, субрегіонального співробітництва в сфері охорони навколишнього середовища.
24. Двосторонні угоди співробітництва з питань охорони довкілля.
25. Види юридичної відповідальності за порушення екологічного законодавства ЄС.
26. Стратегія ЄС із зміни клімату.
27. Правове регулювання зменшення викидів парникових газів.
28. Торгівля квотами.
29. Альтернативні види енергії як засіб попередження зміни клімату.
30. Вимоги щодо охорони атмосферного повітря.
31. Охорона озонowego шару в рамках ЄС.
32. Вимоги законодавства ЄС щодо обмеження акустичного впливу з різних джерел.
33. Система водного законодавства ЄС - загальна характеристика.
34. Основні принципи водної політики ЄС.
35. Вимоги законодавства щодо якості води для купання.
36. Управління ризиками затоплення.
37. Вимоги законодавства щодо якості питної води.
38. Правовий режим використання та охорони вод від забруднення.
39. Глобальна рамкова конвенція про право на воду.
40. Програма «Вода для життя».
41. Концепція біологічного різноманіття.
42. Збереження природних середовищ існування в Європі.
43. Правове регулювання торгівлі видами дикої флори та фауни.
44. Збереження біорізноманіття in-situ та ex-situ.
45. Політика і право ЄС з питань, що стосуються захисту земель.
46. Контроль за антропогенним впливом на ґрунти.
47. Поняття генетично модифікованих організмів.
48. Правове регулювання використання генетично-модифікованих організмів у праві ЄС.

49. Вимоги щодо здійснення діяльності пов'язаної із використанням ГМО.
50. Поняття відходів у праві ЄС.
51. Правова охорона територій природно-заповідного фонду.
52. Міжнародне співробітництво у сфері збереження лісових ресурсів.
53. Правовий режим збереження середовищ існування тваринного і рослинного світу в екологічному праві ЄС.
54. Міжнародно-правове регулювання торгівлі видами фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення.
55. «Лісові принципи» і боротьба зі збезлісінням.
56. Основні принципи харчового законодавства ЄС.
57. Процедури та вимоги безпеки продовольчого права.
58. Законодавство ЄС про харчові продукти.
59. Програма FoodTrace.
60. Впровадження вимог простежуваності.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ ДО ВИВЧЕННЯ КУРСУ «ОСНОВИ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ»

Нормативно-правові акти

1. Відповідальність держав за міжнародно-протиправні діяння: Резолюція Генеральної Асамблеї ООН 56/589 від 12 грудня 2001 р. URL: <http://docs.cntd.ru/document/901941379>.
2. Всесвітня хартія природи 1982 р. Прийнята Резолюцією 37/7 на сорок восьмому пленарному засіданні тридцять сьомий сесії Генеральної Асамблеї ООН. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_453#Text.
3. Ґрунтова стратегія (Soil Strategy). URL: https://ec.europa.eu/environment/soil/three_en.htm.
4. Декларація Конференції ООН з проблем навколишнього середовища людини 1972 р. (м. Стокгольм). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_454#Text.
5. Декларація про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин і співробітництва між державами відповідно до статуту Організації Об'єднаних Націй 1970 р. Прийнята Резолюцією +2625 (XXV) на пленарному засіданні Генеральної Асамблеї ООН. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_569#Text.
6. Декларація Ріо-де-Жанейро з навколишнього середовища і розвитку 1992 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_455#Text.
7. Директива 2000/60/ЄС Європейського Парламенту та Ради «Про встановлення рамок діяльності Співтовариства в галузі водної політики» (Водна Рамкова Директива). URL: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/>.
8. Директива 2004/35/ЄС про екологічну відповідальність за попередження та ліквідацію наслідків завданої навколишньому середовищу шкоди. URL: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/>.

9. Директива 2006/66/ЄС про батареї та акумулятори та відходи батарейок й акумуляторів, що містять певні небезпечні речовини. URL: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/>.
10. Директива 2008/105/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 16 грудня 2008 року про стандарти якості довкілля у сфері водної політики. URL: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/>.
11. Директива 2008/98/ЄС про відходи та скасування деяких директив. URL: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/>.
12. Директива 2008/99/ЄС про охорону навколишнього середовища кримінальним правом. URL: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/>.
13. Директива 2010/75/ЄС про промислові викиди. URL: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/>.
14. Директива 86/278/ЄЕС про охорону навколишнього природного середовища та ґрунтів при використанні у сільському господарстві осадів стічних вод. URL: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/>.
15. Директива № 2001/18/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 12 березня 2001 року про вивільнення у навколишнє середовище генетично модифікованих організмів і про скасування Директиви Ради 90/220 / ЄЕС. URL: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX%3A32001L0018>.
16. Директива № 2003/4/ЄС про доступ громадськості до екологічної інформації та про скасування Директиви № 90/313/ЄЕС/ URL: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ>:
17. Директива № 2005/29/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 11 травня 2005 року про недобросовісних торгових методах підприємств до споживачів на внутрішньому ринку, що вносить зміни до Директиви Ради № 84/450/ЄЕС, директив № 97/7/ЄС, № 98/27/ЄС та № 2002/65/ЄС Європейського парламенту та Ради, а також до Регламенту (ЄС) № 2006/2004 Європейського парламенту та Ради («Директива про недобросовісних

торгових методах»). URL: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2005:149:0022:0039:en:PDF>.

18. Директива №2003/4/ЄС про доступ громадськості до екологічної інформації та про скасування Директиви № 90/313/ЄЕС/ URL: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ>:

19. Директива Ради 1999/31/ЄС від 26 квітня 1999 р. про захоронення відходів (Директива щодо звалищ). URL: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT>.

20. Директива Ради № 87/357/ЄЕС від 25 червня 1987 року про зближення законодавств держав-членів, щодо товарів, які не відповідають їх зовнішнім виглядом і становлять загрозу для здоров'я та безпеки споживачів. URL: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX%3A31987L0357>.

21. Йоганнесбурзька декларація зі сталого розвитку 2002 р. URL: http://un.org>ru/documents/decl_conv/declarations/decl_...

22. Картахенський протокол про біобезпеку до Конвенції про біологічне різноманіття ООН від 29.01.2000 р. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_935/page.

23. Кіотський протокол 1997 до Рамкової конвенції Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату (м. Кіото) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_801#Text.

24. Конвенція ООН з морського права (UNCLOS) 1982 р. (м. Монтего-Бей, Ямайка). URL: http://search.ligazakon.ua>l_doc2.nsf/link1/MU82K23R.html.

25. Монреальський протокол щодо речовин, які руйнують озоновий шар 1987 р.

26. Паризька угода 2015 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_l61.

27. План заходів з виконання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 25.10.2017 № 1106. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1106-2017-%D0%BF#Text>.

28. Порядок денний на XXI століття 1992 р. (Ріо-де-Жанейро). URL: http://un.org>ru/documents/decl_conv/conventions/agenda21.
29. Практика Європейського суду з прав людини. Рішення. Коментарі: Український портал практики Європейського суду з прав людини. URL: <http://eurocourt.in.ua/>.
30. Принципи лісівництва 1992 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_345#Text.
31. Про біологічне різноманіття: Конвенція 1992 р. (м. Ріо-де-Жанейро). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_030.
32. Про боротьбу з опустелюванням у тих країнах, які потерпають від серйозної посухи та / або опустелювання, особливо в Африці: Конвенція 1994 р. (м. Париж). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_120.
33. Про водно-болотні угіддя, що мають міжнародне значення, головним чином як середовища існування водоплавних птахів: Конвенція 1971 р. (м. Рамсар). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_031.
34. Про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля: Конвенція 1998 р. (м. Орхус, Данія). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_015#Text/.
35. Про забезпечення готовності у випадку забруднення нафтою, боротьбі з ним та співробітництва (OPRC): Конвенція 1990 р. (м. Лондон). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_366#Text.
36. Про запобігання забруднення з суден (МАРПОЛ-73/78): Конвенція 1973 р. (м. Лондон) URL: http://search.ligazakon.ua>l_doc2.nsf/link1/MU73027.html.
37. Про захист навколишнього середовища за допомогою кримінального законодавства: Конвенція 1998 р. (м. Страсбург) URL: <https://regulation.gov.ua/documents/id164532>.
38. Про захист прав людини і основоположних свобод: Конвенція 1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.

39. Про захист рослин: Конвенція 1951 р. (м. Рим). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_805.
40. Про захист Чорного моря від забруднення: Конвенція 1992 р. (м. Бухарест). URL: http://zakon.rada.gov.ua/Законодавча база України/show/995_065.
41. Про збереження мігруючих видів диких тварин: Конвенція 1979 р. (м. Бонн). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_136.
42. Про зміну клімату: Рамкова Конвенція 1992 р. (м. Нью-Йорк). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_044#Text.
43. Про зміну Міжнародної конвенції про цивільну відповідальність за шкоду від забруднення нафтою 1969 р.: Протокол 1984 р. (м. Лондон). URL: http://zakon.rada.gov.ua/Законодавча база України/show/995_808.
44. Про контроль за транскордонним перевезенням небезпечних відходів та їх видаленням: Конвенція 1989 р. (м. Базель). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_022#Text.
45. Про Концепцію адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Постанова Кабінету Міністрів України від 16 серпня 1999 р. № 1496. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1496-99-%D0%BF#Text>.
46. Про мирне розв'язання міжнародних зіткнень: Конвенція 1907 р. (м. Гаага). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_938#Text.
47. Про міжнародні договори України: Закон України від 29.06.2004 № 1906-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1906-15#Text>
48. Про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення (CITES): Конвенція 1973 р. (м. Вашингтон). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_129.
49. Про охорону культурної всесвітнього і природної спадщини: Конвенція 1972 р. (м. Париж). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_089.
50. Про охорону озонового шару: Рамкова конвенція 1985 р. (м. Відень). URL: <https://eu-ua.kmu.gov.ua/plan-zakhodiv-z-vykonannia-uhody>.

51. Про охорону та використання транскордонних водотоків та міжнародних озер: Конвенція 1992 р. (м. Гельсінкі). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_273.
52. Про право міжнародних договорів: Віденська Конвенція 1969 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_118.
53. Про право несудноплавних видів використання міжнародних водотоків: Конвенція 1997 р. (м. Нью-Йорк). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_323#Text.
54. Про процедуру попередньої обґрунтованої згоди відносно окремих небезпечних речовин та пестицидів у міжнародній торгівлі: Конвенція 1998 р. (м. Роттердам). URL: <http://law.edu.ru/book/book.asp?bookID=114520>.
55. Про співробітництво щодо охорони і сталого використання ріки Дунай: Конвенція 1994 р. URL: http://zakon.rada.gov.ua/Законодавча_база_України/show/998_800.
56. Про транскордонне забруднення повітря на великі відстані (LRTAP): Конвенція 1979 р. (м. Женева). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_223.
57. Про цивільну відповідальність за шкоду від забруднення нафтою: Конвенція 1969 р. (м. Брюссель). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_806.
58. Про цивільну відповідальність і компенсацію за шкоду, заподіяну транскордонним впливом промислових аварій на транскордонні води: Протокол 2003 р. до Конвенції 1992 р. «За охорону та використання транскордонних водотоків та міжнародних озер» і до Конвенції 1992 р. «Про транскордонний вплив промислових аварій». URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU03105>.
59. Регламент 1013/2006 про транспортування відходів. URL: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/>.
60. Регламент Ради (ЄС) № 870 / 2004 від 24 квітня 2004 року, який засновує програму Співтовариства щодо збереження, характеристики, збору і

використання генетичних ресурсів в сільському господарстві, і скасовує Регламент (ЄС) № 1467 / 94. URL: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32004R0870/>

61. Розвиток і міжнародне економічне співробітництво: проблеми навколишнього середовища: Доповідь Всесвітньої комісії щодо питань навколишнього середовища і розвитку. URL: <http://www.un.org/ru/ga/pdf/brundtland.pdf>.

62. Угода про асоціацію між Україною, з одного боку, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії та їх державами-членами, з іншого боку, від 27 червня 2014 року. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/984_011/.

Основна література

1. Ладиченко В.В. Екологічна політика і право ЄС: Навчальний посібник / В.В. Ладиченко, І.В. Гиренко, Л.О. Головка, В.А. Вітів. К.: Видавничий центр НУБіП України. 2019. 363 с. URL: <https://ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/project-result-content/ead800f4-e35a-445d-bb1b>.

2. Основи права Європейського Союзу: підручник / [Л.І. Адашис, Т.М. Анакіна, С.М. Вихрист та ін.]; за заг. ред. Т. Л. Сироїд; Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. 2-ге вид., перероб. і допов. Харків: Право, 2020. 590 с. URL: https://profbook.com.ua/index.php?route=product/product/download&product_id=5133&download_id=1169.

3. Право Європейського Союзу: підручн. / [Р.А. Петров (кер.авт.кол.), А.О. Вакуленко, Ван Елсуwege П. та ін.] за ред. Р.А. Петрова. Вид. 9-е, змінене і допов. Харків: Право, 2010. 442 с. URL: <https://intrel.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/09/Pravo-ievropeyskoho-soiuzu.pdf>.

Додаткова література

1. Березовська І. А. Угоди про асоціацію в Європейському Союзі. Актуальні проблеми міжнародних відносин. Випуск 121 (частина І). 2014. URL: <http://journals.iir.kiev.ua/index.php/apmv/article/viewFile/2385/2118>.

- 2.Малик Я.Й. Угода про асоціацію Україна – ЄС як шлях реформування українського суспільства. Демократичне врядування. 2013. Вип.11. URL: http://www.lvivacademy.com/vidavnitstvo_1/visnik11/fail/Malyk.pdf.
- 3.Національна стратегія наближення (апроксимації) законодавства України до права ЄС у сфері охорони довкілля. Київ. 2015. URL: https://mepr.gov.ua/files/docs/draft_NAS_FEB2015.pdf.
- 4.Толкаченко О.В. Правове регулювання культивування ГМО в країнах Європейського Союзу. Вісник Одеського національного університету. Том 24. Випуск 1 (34). Правознавство, 2019. С. 174-181. URL: <http://liber.onu.edu.ua/opacunicode/index.php?url=/notices/index/IdNotice:955317/Source:default>.
- 5.Толкаченко Е.В. Определение понятия «морские генетические ресурсы». Матеріали Першого зібрання фахівців споріднених кафедр з обговорення актуальних наукових проблем та методики викладання аграрного, земельного, екологічного та природоресурсного права у вищих навчальних закладах України (м. Одеса, 9-10 вересня 2016 року) / відп. Ред. Проф. І.І. Каракаш. Одеса: Юридична література, 2016. С. 219-222.
- 6.Толкаченко Е.В. Определение понятия и установление критериев хорошего состояния окружающей среды в морском пространстве Европейского Союза. Шості юридичні диспути з актуальних проблем приватного права, присвячені пам'яті Є.В. Васьковського: (до 150-річчя від дня його народження): матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Одеса, 20-21 травня 2016 р.). Одеса: Астропринт, 2016. С. 487-491.
- 7.Толкаченко Е.В. Отдельные аспекты морской политики Европейского Союза. Вісник Одеського національного університету. Том 23. Випуск 1 (32). Правознавство, 2018. С. 190-198. URL: <http://dspace.onu.edu.ua:8080/handle/123456789/17713>.
- 8.Толкаченко Е.В. Политика Европейского Союза в области охраны вод для купания и управления прибрежными зонами. Право, економіка та

управління: генезис, сучасний стан та перспективи розвитку: матер. Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 20-річчю економіко-правового ф-ту ОНУ імені І.І. Мечникова (м. Одеса, 14-15 верес. 2018 р.) / ОНУ імені І.І. Мечникова; відп. ред. І.А. Ломачинська, А.В. Смітюх. Одеса: Фенікс, 2018. 726 с. URL: <http://dspace.onu.edu.ua:8080/handle/123456789/18753>.

9. Толкаченко Е.В. Экосистемный подход в области охраны морских ресурсов в рамках морской политики ЕС. Сьомі юридичні диспути з актуальних проблем приватного права, присвячені пам'яті Є.В. Васьковського : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Одеса, 26 травня 2017 р.) / упоряд. і відповід. ред. І.С. Канзафарова; Одес. нац. ун-т ім. І.І. Мечникова. Одеса : Астропринт, 2017. С. 265-268.

10. Толкаченко О.В. Види забруднень морського середовища. Науковий журнал «Право і суспільство». № 5-2. Ч. 3. 2015. С. 147-153.

11. Толкаченко О.В. Визначення поняття та встановлення критеріїв гарного стану навколишнього середовища у морському просторі Європейського Союзу. Шості юридичні диспути з актуальних проблем приватного права, присвячені пам'яті Є.В. Васьковського: (до 150-річчя від дня його народження): матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Одеса, 20-21 травня 2016 р.). Одеса: Астропринт, 2016. С. 487-491.

12. Толкаченко О.В. Экосистемный підхід у морському законодавстві ЄС // Матеріали 71-ої наукової конференції професорсько-викладацького складу економіко-правового факультету ОНУ імені І.І. Мечникова (23-25 листопада 2016 р., Одеса). Одеса: Астропринт, 2016. С. 181-185.

13. Толкаченко О.В. Політика Європейського Союзу у сфері охорони вод для купання та управління прибережними зонами. Право, економіка та управління: генезис, сучасний стан та перспективи розвитку: матер. Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 20-річчю економіко-правового ф-ту ОНУ імені І.І. Мечникова (м. Одеса, 14-15 верес. 2018 р.) / ОНУ імені І.І. Мечникова; відп. ред. І.А. Ломачинська, А.В. Смітюх. Одеса: Фенікс, 2018. 726 с. URL: <http://dspace.onu.edu.ua:8080/handle/123456789/18753>.

14. Толкаченко О.В. Поняття морських ресурсів. Правова держава. Одеса. № 19. 2015. С. 119-122.
15. Толкаченко О.В. Правова охорона морського середовища. Правова держава. Одеса. № 18. 2014. С. 91-95.
16. Толкаченко О.В. Принципи сучасного міжнародного екологічного права: теоретичний аспект. Четверті юридичні диспути з актуальних проблем приватного права, присвячені пам'яті Є.В. Васьковського: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Одеса, 16 травня 2014 р.). Одеса: Астропринт, 2014. С. 276-279.
17. Толкаченко О.В. Природоохоронні аспекти в Конвенції ООН з морського права 1982 року. Правова держава. Одеса. № 22. 2016. С. 144-149.
18. Толкаченко О.В. Чорне море як об'єкт правового регулювання. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки. Випуск 3. Том 1. Херсон. 2015. С. 152-154.
19. Толкаченко Олена. Право на сприятливе навколишнє середовище в законодавстві України та інших держав / О. Толкаченко // *Ukraina po Rewolucji Godności. Prawa człowieka – tożsamość narodowa*, Uniwersytet Łódzki, Bookmarked Publishing & Editing, Łódź-Olsztyn 2017, 262 s.
20. Труш О.О. Формування та реалізація спільної екологічної політики Європейського Союзу в умовах сучасних інтеграційних процесів / О.О. Труш, М.В. Андрієнко, Г.А. Ломовських // *Державне управління*. 2014. № 1. URL: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/ebook/db/2014-1/doc/4/05.pdf>.

Електронні інформаційні ресурси

1. <http://ovu.com.ua> – Офіційний вісник України
2. <http://rada.gov.ua> – Офіційний сайт Верховної Ради України
3. <http://infodisk.com.ua> – Система правової підтримки
4. <http://lawbook.org.ua> – Бібліотека юриста
5. <https://www.iucn.org/> - Офіційний сайт Міжнародного союзу охорони природи

6. <https://mepr.gov.ua> – Офіційний сайт Міністерства захисту довкілля і природних ресурсів України
7. <http://www.un.org/> - Офіційний сайт Організації Об'єднаних Націй
8. <https://www.greenpeace.org/global/> - Офіційний сайт Гринпіс
9. <https://www.wwf.ua> - Офіційний сайт Всесвітнього фонду дикої природи
10. <https://www.icj-cij.org> - Офіційний сайт Міжнародного суду ООН
11. <https://www.unep.org> - Офіційний сайт ЮНЕП.

Навчальне видання

ОСНОВИ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

**ЕЛЕКТРОННІ МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
до практичних занять з навчальної дисципліни
для здобувачів першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти
спеціальності 081 «Право»**

Електронне практичне видання

Укладач

Толкаченко Олена Володимирівна

Оригінал-макет розроблено в авторській редакції.

Затвердж. авт. 28.08.2023. Шрифт Times New Roman.

Системні вимоги: операційна система сумісна з
програмним забезпеченням для читання файлів формату PDF.

Обсяг 1,3 МБ.

Кафедра цивільно-правових дисциплін

Економіко-правовий факультет

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

Французький бульвар, 24/26, м. Одеса, 65058